

PRELUDIILE CONCERTULUI EUROPEAN (III)*. DE LA “COALIȚIA ANTINAPOLEONIANĂ” LA MAREA ALIANȚĂ (1813-1814)

GHEORGHE CLIVETI

Sub impactul Revoluției Franceze și al războaielor zise “napoleoniene”, în preocupările oamenilor de stat, cu deosebire în ale acelora exponențiind politica marilor puteri, și-a făcut un loc de primă însemnătate ideea “organizării păcii” după principii și interese “de ordin general”, altfel spus, situată sub auspiciile *concertului european*. Preludiile acestuia au și reverberat de *tentația păcii generale*. Preludii a căror cadență s-a accentuat tot mai mult pe fundalul prefigurării înfrângerii lui Napoleon în confruntarea cu “suveranii coalizați”. În contextul celei de-a șasea “coalitii antinapoleoniene”, împăratul Rusiei, Alexandru I, a căutat să-și adjudece rolul de “prim-ordonator al păcii europene”, sub egida “confreriei monarho-creștine”. Resimțind veleitățile hegemonice ale Rusiei, Austria și-a activat atuurile poziției sale euro-centrale, prin încercarea “medierii păcii cu Franța”. Încercare a cărei inadecvență s-a relevat din plin cu ocazia Congresului de pace de la Praga (iulie-august 1813). A fost momentul care a confirmat faptul că “politica de coaliție”, mișcată de “tratate bilaterale de alianță”, era lesne erodabilă datorită dificultăților armonizării intereselor “inamicilor Franței”. Tratatele ruso-austriac și ruso-prusian de la Teplitz (9 septembrie 1813) au evidențiat apogeul, dar și operativitatea pe termen scurt, marcat de bătălia de la Leipzig (octombrie 1813), pentru “politica de coaliție”. Întru apropierea perspectivelor *păcii* s-a impus realizarea unei *alianțe* pe baza unui *tratat general*. Artizanul unui atare act a fost guvernul britanic, susținut, în reușita sa, de “avantajele strategice ale unei puteri insulare”, ca și de argumentul subsidiilor financiare pentru “efortul de război” al “curților continentale” împotriva Franței.

Pentru cabinetul de la Londra devenise limpede că “în schema de acte și acțiuni ale coaliției continentale” invocarea *concertului* se făcea “în cuvinte goale” atât timp cât nu era posibilă “topirea sistemului de tratate

* Primele două părți ale acestui studiu, în “Anuarul Institutului de Istorie “A.D.Xenopol”-Iași”, t. XXXVII, 2000, și XXXVIII, 2001.

între puteri individuale într-un comprehensiv instrument politico-diplo-matic”, menit “a transforma *coalitia* într-o *alianță* în stare să învingă în război și să salvgardeze pacea”¹. Deosebit de interesante, în acest sens, s-au dovedit a fi *instrucțiunile* lui Castlereagh pentru Cathcart, ambasador la Petersburg și mereu însoțitor al “cartierului politico-militar” al lui Alexandru I. În opinia secretarului de stat britanic, “prezenta (la 1813 – n.ns., Gh. C.) confederație ar putea fi considerată ca uniune a aproape întregii Europe împotriva nemărginitei și lipsitei de (bună) credință ambiție a unui individ (i.e. Napoleon). Ea cuprindea nu numai mari monarhii, ci și o mare proporție de puteri secundare..., suveranii Europei confederându-se pentru siguranța lor comună, dar căutând fără speranță acea siguranță în compromisuri izolate cu inamicul...”. Se impunea, prin urmare, ca “prezenta confederație să se regăsească în motivații mai înalte și să fie așezată pe principii mai solide decât cele de până atunci...”, încât “sistemul de confederare” să conștientizeze nu doar “necesitatea angajamentelor mutuale (bilaterale), ci și aceea ca orice preliminarii să devină de interes general și nu parțial”, să conducă la “o *coalitie permanentă defensivă*..., ca, în cazul unui atac al Franței asupra oricăreia din zisele părți contractante, un anumit număr de puteri să susțină partea atacată cu toate forțele lor...”². De observat că în *instrucțiunile* pentru Cathcart era avansată noțiunea de *confederație*, nu în totală sinonimie cu cea

¹ C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh, 1812-1815. Britain and the Reconstruction of Europe*, Londra, 1931, p. 160.

² “The present Confederacy may be considered as the union of nearly the whole of Europe against the unbounded and faithless ambition of an individual. It comprehends not only the great monarchies, but a great proportion of the secondary Powers. It is not more distinguished from former Confederacies against France by the number and magnitude of the Powers engaged... The sovereigns of Europe have at last confederated together for their common safety, having in vain sought that safety in detached and insulated compromises with enemy... The present Confederacy may, therefore, be pronounced to originate in higher motive and to rest upon more solid principles than any of those that have preceded it, and the several Powers to be bound together for the first time by one paramount consideration of an imminent and common danger... They must press the necessity not only of mutual engagements but that any preliminaries to be hereafter listened to must be general and not partial. They must explicitly provide for the main interests of all the Powers, and not leave it open to the enemy, first to satisfy certain claims in the hope of sowing jealousy and disunion... A perpetual defensive Alliance for the maintenance of such peace and for the mutual protection of their respective states, that in case of attack hereafter by France on any one of the said High Contracting Parties, the several Powers will support the party so attacked with all their forces if necessary, and see justice done...”. Idem (ed.), *British Diplomacy. 1813-1815. Select Documents Dealing with the Reconstruction of Europe*, Londra, 1921, pp. 19-29 (Castlereagh c. Cathcart, 18 septembrie 1813).

de *coalitje*; deasemenea, că nu s-a prea regăsit noțiunea de *concert*, această din urmă observație fiind valabilă în privința formei textului diplomatului britanic, dar nu și în cea a conținutului, lesne inteligibil ca sugestie clară pentru partitura adecvată *concertului european*. Cât despre utilizarea noțiunii de *confederație*, aceasta pare să exprime resimțirea de cei de la Londra a insuficienței nu doar practice, ci și semantice a *coalitiei*, mereu susceptibilă de “crize interne”, încât, în opinia lui Castlereagh, “singurul remediu învigorator era... *alianța*”³, ca unic și convingător răspuns la “întrebarea... dacă, după o lungă și apăsătoare supunere, puterile în cauză aveau să tindă la a se elibera și a-și relua locul *in the Commonwealth of Europe*”⁴. O *alianță* în stare să-și apropie victoria, să impună o *pace generală* nefiltrată de una *continentală*, ce să implice, în vederile ruse și, separat, austriece, un anumit *aranjament teritorial*, atrăgând în “practica compensațiilor” și “chestiunile maritime”. Nici nu e de mirare, de aceea, că “deschiderile diplomatice britanice” pe tema *alianței* urmau a fi încercate, cu prioritate, la “curțile imperiale” rusă și austriacă. Lui Alexandru I, ambasadorul Cathcart avea să-i redeștepte amintirile momentului 1804-1805, în timp ce la Viena ambasadorul Aberdeen beneficia și de ocazia semnării cu Metternich a tratatului austro-britanic relativ la subsidii, în valoare de un milion de lire sterline⁵. Nu a fost însă o dificultate să se constate că, în orizontul politic al “puterilor continentale”, *practica coalitiei* se afla încă “în plin marș”, confirmat și de rezultatul bătăliei de la Leipzig. A fost o victorie zdrobitoare din partea trupelor ruso-austro-prusiano-suedeze, după o luptă deosebit de sângeroasă, Napoleon trebuind să recurgă la “retragerea strategică” a forțelor sale în stânga Rinului. Se încheia “războiul în Germania” și începea să se înscrie în perspectivă evenimentială cel din Hexagon.

Se crea o situație cu totul nouă, în care Austria părea a resimți o presiune mult mai apăsătoare decât însăși Franța. “Curtea” de la Viena, deși reconfortată, pe de o parte, de victoria de la Leipzig, acuza, pe de alta,

³ *Ibidem*, p. 31 (Castlereagh c. Cathcart, 27 septembrie 1813).

⁴ “The question is still at issue whether an individual shall hold the rest of Europe in subjection, or whether, after long suffering and hopeless submission, the Great Powers shall now deliver themselves from bondage, and resume their former station in the Commonwealth of Europe. *Ibidem*, p. 97 (Castlereagh c. Aberdeen, 26 septembrie 1813).

⁵ D’Angeberg, comte de ... (L. Chodzko), *Le Congrès de Vienne et les traités de 1815*, vol. I. *Négociations de 1813 et de 1814 jusqu’à l’ouverture du Congrès de Vienne*, Paris, 1864, pp. 55 și urm.

consolidarea “ascendentului politico-militar” al Rusiei. Nu întâmplător, Metternich privea eventualitatea unei imediate *victorii finale* în lupta cu Napoleon, ca “un pericol grav” pentru Austria și pentru “echilibrul general”⁶. Ancorat realităților continentale, cancelarul austriac nu vedea, în contraponderea poziției dominante a Rusiei, decât soluția “păcii cu Napoleon”, mai ales că acesta, deși suferea “trădarea vasalilor germani”, în timpul bătăliei de la Leipzig, ca și “surpriza” acțiunii decisive a lui Bernadotte în fruntea trupelor suedeze, a avut totuși resurse, retrăgându-se “spre Rhin”, pentru “succesul tactic” de la Hanau. Mai mult, fără a se lăsa copleșit de “schimbarea sorților în marea confruntare”, Napoleon scruta posibilitatea “negocierilor de pace”, *via Austria*, cum dădeau de înțeles și întrevederile sale cu Merveldt, emisarul lui Metternich⁷. Pentru acesta din urmă, redeschiderea “tratativelor de pace cu Napoleon” prezenta și șansa dejucării intențiilor Rusiei de a se impune în competiția cu Austria având drept miză adjudecarea “sufragiilor prinților germani”, foști sau nu membri ai Confederației Rhinului. Austria a reușit să încheie tratate, ce implicau atragerea în “alianța antifranceză”, cu Bavaria, la 8 octombrie⁸, și cu Würtemberg, la 2 noiembrie 1813⁹. În timp ce Rusia, al cărei împărat se arăta “animat, ca și auguștii săi aliați, de dorința de a ralia suveranii din Germania la cauza comună și a-i face să participe la binefacerile independenței patriei lor”, a încheiat tratate cu Marele Ducat de Baden¹⁰ și cu Hessa Electorală¹¹, acte prin care, lărgind *alianța continentală*, noțiune

⁶ *Mémoires. Documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich* (în continuare, Metternich, *Mémoires. Documents...*), publiés par son fils, Richard de Metternich, vol. I, Paris, 1881, pp. 6 și urm.

⁷ C.K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 166.

⁸ D'Angeberg, *op.cit.*, vol. I, p. 56 (*Traité d'alliance entre l'Autriche et la Bavière*, Ried, 8 octombrie 1813).

⁹ *Ibidem*, p. 63 (*Traité d'alliance entre l'Autriche et Würtemberg*, Fulda, 2 noiembrie 1813).

¹⁰ “Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies, animé ainsi que ses augustes alliés du désir de rallier les souverains de l'Allemagne à la cause commune, et de faire participer aux bienfaits de l'indépendance de leur patrie, admet pour sa part à la grande alliance S.A.R. le Grand Duc de Bade”. *Vneshnjaja politika Rossii XIX i natchala XX veka. Dokumenty rossiikovo ministerstva innostrannyh del*, Serija pervaja (în continuare, S. I). 1801-1815, vol. VII, Moscova, 1970, pp. 452 și urm. (*Dogovor o sojuze meždu Rossiei i Veliki gertzogstvom Badenskim*, Frankfurt a/M, 8/20 noiembrie 1813; semnatori: I. d'Anstett și Sigmund von Reitzenstein).

¹¹ *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 486-489 (*Sojuznyi dogovor meždu Rossiei i Kurfiurshestvom Gessenskim*, Frankfurt a/M, 20 noiembrie/2 decembrie 1813; semnatori: I. d'Anstett și Maurice von Müller).

acoperind cu greu realitatea *coalitiei*, “marea curte nordică” viza să-și apropie rolul esențial “d’établir un système général pour tous les Etats d’Allemagne”¹². Atât de mult ținea Alexandru I să-și apropie un atare rol, încât a făcut tot posibilul să câștige “cursa” cu Francisc I pentru intrarea în Frankfurt, ex-capitala Sfântului Imperiu, împăratul de Romanov ajungând în urbea de pe Main la 5 noiembrie, iar cel de Habsburg la 7 noiembrie (“Le terne et le stupide François I-er!”)¹³. Alexandru I atingea astfel culminația “destinului său imperial”, purtat de un val pe a cărui creastă “autocratul ortodox”, furat parcă de aura lui Justinian, se simțea chemat să troneze *imperare universo*. Și era purtat de un val putând a lua totul cu el de nu întâlnea stânca de care să se spargă, ce nu a fost să fie “consternarea monarhilor occidentali”, în speță a celui de Habsburg, ci un *gest politic*, mic în sine, dar mare în implicații de moment, anume, *consensul Metternich-Napoleon*, unul tacit, în aparență, dar lucrat, în fapt, pe “canalele diplomației secrete”, cu rolul rezervat baronului St. Aignan, de a reînfrîpa speranțele în “negocierile de pace”¹⁴, ambii oameni de stat mai sus amintiți întrevăzând eventualitatea întunecată a “trașării definitive” a disputei pentru supremație continentală de o Rusie “debordantă în Germania” și exercitând o presiune în creștere, “fără contrapondere, în Orient”¹⁵.

Recurgând la subterfugii permisibile “mariei politici”, Metternich, investit de Francisc I, după victoria de la Leipzig, cu titlul de prinț¹⁶, a reușit “să convingă aliații continentali” de oportunitatea unor “noi deschideri pacifice”, concretizate de faimoasa “declarație de la Frankfurt”¹⁷, din 4 decembrie 1813, care cuprindea “preliminariile de pace”, subscrise, prin Aberdeen, și de Marea Britanie, gest de natură a-l face pe Metternich să spere “într-un deznodământ fericit”, legănându-se până și în mai vechea sa iluzie a unui consimțământ al cabinetului de la Londra la supunerea “chestiunilor maritime” unor deliberări *de concert*, consacrabile “liniștii și ordinii generale”¹⁸. Persistența lui Metternich în a “deschide” perspectiva

¹² *Ibidem*, S. I, vol. VII, p. 453.

¹³ Maurice Paléologue, *Alexandre I-er. Un tsar énigmatique*, Paris, 1937, pp. 179 și urm.

¹⁴ Albert Sorel, *L'Europe et la Révolution Française*, vol. VIII. *La coalition, les traités de 1815*, Paris, 1912, p. 224.

¹⁵ Metternich, *op.cit.*, vol. I, pp. 166 și urm.; v. și Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 196.

¹⁶ Metternich, *op.cit.*, vol. VII, Paris, 1883, p. 648 (Francisc I c. Metternich, Rotha, 20 octombrie 1813).

¹⁷ D'Angeberg, *op.cit.*, vol. I, pp. 79 și urm.

¹⁸ C.S.B. Buckland, *Metternich and the British Government (1809-1813)*, Londra, 1932, pp. 176 și urm.

păcii reiese din chiar textul “declarației puterilor aliate”, căreia i-a fost inserat “ademenitorul aliniat” că “suveranii doreau ca Franța să fie mare, puternică și fericită. Puterile (semnatare) confirmau *Imperiului Francez* o întindere de teritoriu pe care Franța n-a cunoscut-o niciodată sub regii săi” (erau avute în vedere “limitele naturale”: Rhin, Alpi, Pyrinei). Se făcea, în același text, mențiunea că “puterile aliate nu făceau război Franței, ci *preponderenței acesteia*”, care, într-o exprimare vădind *presiuni ruso-prusiene*, se considera că împăratul Napoleon, “întru nefericirea Europei și a Franței, ... a exersat-o timp îndelungat, dincolo de limitele imperiului său”¹⁹. Textul *declarației* (antedată 1 decembrie 1813, procedeu reluat și cu alte ocazii, până la finele lui mai 1814, în actele “inamicilor Franței napoleoniene”) a fost răspândit, în 20.000 de exemplare, pe teritoriul din stânga Rhinului, în bine știuta idee a “monarhilor coalizați” de a provoca separarea cauzei lui Napoleon de cea a poporului francez. Dealtfel, *declarația* a și fost percepută ca un *ultimatum* de Napoleon, consecvent refuzului său, făcut cunoscut încă din timpul Congresului de la Praga, de a accepta ideea să negocieze pacea *sans parler*, de a-și trimite plenipotențieri la întruniri diplomatice doar pentru a prezenta “declarațiile sale în scris” (semnificând acceptarea unor “condiții impuse”) ²⁰. Așa încât, cum bine s-a constatat²¹, *declarația* de la Frankfurt nici nu a provocat, prin sine, apropierea, dar nici nu a îndepărtat perspectiva “negocierilor de pace”. Principalul ei efect l-a constituit ecartarea “perniciosului risc”, prefigurabil la un moment dat, în sfera “marii politici”, ca Rusia să se fixeze în postura de unică superputere continentală. Actul din 4 decembrie a și provocat, prin reacție asumată întrucâtva de semnatarii săi, diminuarea determinării Rusiei și din rațiuni lesne penetrabile a Austriei în urmarea *politicii de coalitie*. La finele anului 1813 și la începutul celui următor, în scena “marii politici” avansau preliminarile *alianței celor patru* (Marea Britanie, Austria, Rusia și Prusia), ca pivot al atitudinilor *de concert european*.

¹⁹ “Les puissances alliées ne font point la guerre à la France, mais à cette prépondérance que, pour le malheur de l’Europe et de la France, l’empereur Napoléon a trop longtemps exercé hors de son Empire. Les souverains désirent que la France soit grande, forte et heureuse. Les puissances confirment à l’Empire Français une étendue de territoire que n’a jamais connue la France sous ses rois..., le Rhin, les Alpes et les Pyrénées...”. D’Angeberg, *op.cit.*, vol. I, p. 79.

²⁰ *Dépêches inédites du Chevalier de Gentz aux Hospodars de Valachie pour servir à l’histoire de la politique européenne. 1813-1828* (în continuare, Friedrich von Gentz, *Dépêches inédites...*), vol. I, Paris, p. 40 (Gentz c. I. Caragea, Praga, 7 august 1813).

²¹ C.K. Webster, *op.cit.*, pp. 169-171.

Foarte dificil de apreciat măsura în care stingerea “politicii de coaliție” afecta pe una sau pe alta dintre marile puteri. Înainte chiar de a se fi sesizat de refuzul lui Napoleon de a accepta “propunerile ultimative de pace” formulate la Frankfurt, fiecare dintre “principalii inamici ai Franței” era încercat de convingerea că se impunea o reconsiderare a registrului de acte și acțiuni în numele “cauzei comune”. “Politica de coaliție” se vădea a fi nu doar inefficientă în perspectiva solicitatelor “negocieri de pace cu Franța”, ci și foarte permisibilă divergențelor dintre cei ce se declarau animați de “libertatea, binele și pacea Europei”. Rusia, resimțind blocarea veleităților sale hegemonice pe axul euro-central, și-a relansat, în alternativă, ofensiva asupra unor “puncte strategice” din Mediterana, vizând, cu prioritate, adjudecarea Insulelor Ionice în disputa cu Marea Britanie, pe fundalul prefigurării “celeia de-a doua retrageri a francezilor din Arhipelag” (După ce le-au smuls venețienilor la 1797, armatele republicane franceze s-au retras prima dată “din insule” la 1798, în urma atacului combinat ruso-otoman. Prin convenția de la Constantinopol, insulele erau organizate în “republică”, tributară Porții, Rusia rezervându-și obligația de a-i garanta existența politică”, situație ce a durat până la pacea de la Tilsit, când “republica septinsulară a ajuns sub dominația Imperiului lui Napoleon”²². “Alternativa strategică mediteraneană” nu implica însă, nici pe departe, renunțarea Rusiei la “pozițiile euro-centrale deja obținute”, întru consolidarea cărora continua a-și disputa cu Austria “ralierea tuturor forțelor militare ale prinților care unanim au renunțat la Confederația Rhinului, pentru a activa toate resursele Germaniei în favoarea bunei cauze”, “marea curte nordică” trebuind, totuși, din prevenire formală față de “curtea de Habsburg”, *aliată* în lupta împotriva Franței, “să acceadă solemn” la unele din tratatele încheiate de aceasta cu “state secundare”, precum Würtemberg²³. De partea ei, Austria, preocupată mult să stopeze tendințele Rusiei la

²² *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 310-312 (I. Capodistrias c. Nesselrode, Reichenbach, 5/17 iulie 1813); după ce realiza “un scurt istoric al Insulelor”, Capodistrias ținea să avizeze că: “Si la Russie ne consent pas d’envoyer de ses troupes à Corfou ce seront certainement les Anglais qu’en occuperont les forteresses. Mais il est toujours plus utile qu’ils y soient en auxiliaires qu’en conquérants. De toute manière la Russie, par ce nouveau bienfait donnera au peuple ionien et à la Grèce un témoignage de sa constante bienveillance et de sa puissante protection. Ces peuples en seront reconnaissants” (p. 311).

²³ *Ibidem*, S. I, vol. VII, p. 502 (Alexandru I c. I. Golovkin, Frankfurt a/M, 28 noiembrie/10 decembrie 1813).

Dunărea de Jos, să restrângă pe cât posibil pozițiile “curții de Romanov” în “afacerile euro-centrale”, să preîntâmpine perspectiva ca Viena să consimtă la un *dualism echidistant de putere* cu Prusia “în lumea germană”, spectrul unui *Hohenzollern împărat* începând deja “să dea fiori curții de Habsburg”²⁴, acuza mult impasul “politicii de coalitie”, datorat, în opinia lui Metternich, și obstinței cu care cabinetul de la Londra refuza să recurgă la o “mai clară europenizare a atitudinii sale” prin supunerea “chestiunilor maritime” deliberărilor “viitorului congres de pace”²⁵. Soluția imaginată la Viena, pentru a fi depășit “impasul politic general”, situația foarte confuză, era aceea a redeschiderii tratatelor de pace, mai ales că la 5 decembrie parvenea “de la Napoleon” știrea revenirii surprinzătoare a acestuia asupra refuzului de a accepta “propunerile de la Frankfurt ca baze ale păcii”²⁶. Gestul lui Napoleon s-a dovedit cu atât mai surprinzător cu cât “în tabăra inamicilor săi” se punea cu stringență problema stingerii “disensiunilor mutuale” și a identificării resorturilor unei “poziții ferme la Rhin”. Unele rațiuni păreau a înclina, pe mai departe, în favoarea revitalizării “politicii de coalitie”, altele, în schimb, cu pondere tot mai serioasă, căutau a impune soluția unei *alianțe în temeiul unui tratat general*.

În tot decursul lunii noiembrie și la începutul lui decembrie 1813, “inamicii lui Napoleon” se intitulau, pe firul “limbajului de cancelarie”, când *aliați* în realitatea tratatelor bilaterale ce au încheiat *coaliția*, când virtuali *aliați de ansamblu*, când *federați*, când *confederați*. A fost perioada când, paralel cu instrumentarea “propunerilor de pace de la Frankfurt”, “marile cabinete continentale” au luat cunoștință, fiecare separat, de “oferta britanică” pentru un *tratat general de alianță*. Problema care se punea era a anvergurii “practice” și a numărului de membri ai *alianței*. Împăratul Alexandru, în discuțiile solicitate cu insistență de Cathcart, a admis ideea *alianței în patru* (Rusia, Marea Britanie, Austria și Prusia)²⁷, cu “sacrificarea Suediei”; ideea unui *tratat*

²⁴ W.Oncken, *Aus den letzten Monaten des Jahres 1813...*, “Historisches Taschenbuch”, 6 Folge, 2. Jahrgang, Leipzig, 1883, pp. 42 și urm; v. și Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 197.

²⁵ C.K.Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 107 (Aberdeen c. Castlereagh, 8 noiembrie 1813).

²⁶ Nota lui Caulaincourt, înlocuitorul lui Maret la Externe; cf. C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 176.

²⁷ C.K.Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 35 (Cathcart c. Castlereagh, 30 octombrie 1813) și p. 37 (Cathcart c. Castlereagh, 11 noiembrie 1813).

de alianță în patru a fost, apoi, agreată de Metternich, care se și vedea “intermediarul întregii afaceri”²⁸; deasemenea, de Hardenberg, ce se arăta dispus a-l semna imediat, actul în cauză fiind scontat a învigoră “acțiunea decisivă” împotriva Franței²⁹. Dacă Prusia părea a subscrie imediat și necondiționat la ideea alianței fondată de un tratat general, nu același lucru era valabil și în cazul Austriei sau în cel al Rusiei. Pentru Metternich, viitoarea alianță, “o operă de superrogare” (“a work of superrogation”), trebuia să presupună și un consens asupra întrepătrunderii “chestiunilor continentale” și a celor “maritime”, considerând că numai astfel avea posibilitatea unor “servicii făcute Londrei”, al cărei sprijin, în schimb, să și-l asigure pentru a preveni veleitățile hegemonice ale Rusiei³⁰. La rândul-i, Alexandru I ținea “să facă loc” cât mai mult modului său de a vedea marea alianță. Într-o scrisoare adresată prințului regent al Marii Britanii, împăratul rus, invocând faptul că “ultimele evenimente prin care Providența a favorizat atât de vizibil întreprinderea (“monarhilor coalizați”)... nu puteau decât să schimbe caracterul războiului atât sub raport politic cât și sub raport militar”, că “cea mai strânsă uniune era mai mult ca niciodată necesară între puterile coalizate”, își exprima dorința de “a instrui în cele mai esențiale detalii” cabinetul britanic despre maniera celui de la Petersburg de a considera “atât chestiunea războiului cât și cea a păcii” și anunța că “a decis, strâns unit cu aliații săi, să determine “misiunea Pozzo di Borgo la Londra”³¹.

La prima vedere “noua misiune” amintea de cea a lui Novosiltsev, din 1804-1805. Și de data aceasta “trimisul special” era recomandat de o “scrisoare personală a împăratului Alexandru către

²⁸ *Ibidem*, p. 109 (Aberdeen c. Castlereagh, 9 noiembrie 1813).

²⁹ *Ibidem*, p. 89 (Stewart c. Castlereagh, 28 noiembrie 1813).

³⁰ *Ibidem*, p. 118 (Aberdeen c. Castlereagh, 9 decembrie 1813).

³¹ “Les derniers événements par lesquels la Providence a si visiblement favorisé notre entreprise ne peuvent que changer le caractère de la guerre tant sous le rapport politique que sous le rapport militaire. La plus étroite union est plus que jamais nécessaire entre les puissances coalisées. Napoléon se berce de l'idée de nous désunir et c'est à cette espérance que l'on doit évidemment attribuer ce sens de la réponse qu'il a fait à nos ouvertures pacifiques. Dans cet état de choses il m'a paru essentiel que V.A.R. et son ministère fussent instruits dans le plus grand détail de la position où nous nous trouvons et de la manière dont nous envisageons tant la question de la guerre que celle de la paix. A cet effet je me suis décidé conjointement avec mes alliés à envoyer auprès d'elle le général Pozzo di Borgo”. *Veshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, p. 491 (Alexandru I c. Prințul regent al Marii Britanii, Frankfurt a/M, 24 noiembrie/6 decembrie 1813).

prințul regent”. Dar “noua misiune” nu avea să se desfășoare paralel cu “reprezentanța oficială rusă la Londra”, onorată de contele Lieven. Mai mult, aceeași “misiune” urma să fie întărită de “un demers în trei” al ambasadorilor rus, austriac (Wessenberg) și prusian (Jacobi) în negocierile cu liderii politici britanici (Liverpool și Castlereagh). În *instrucțiunile* pentru ambasadorul Lieven se sublinia “necesitatea de a consolida pentru totdeauna legăturile care subzistau atât de fericit între principalele puteri ale continentului și Marea Britanie”, precum și “utilitatea care trebuia să rezulte din confirmarea vederilor lor și a direcției combinate a eforturilor lor contra inamicului comun, fie în continuarea războiului, fie în negocierile care ar putea să se deschidă cu Franța pentru o pace generală”, considerente ce impuneau “o atitudine de concert” în derularea “marilor afaceri”³². Toate acestea urmau a fi abordate “într-o ordine pe care natura lucrurilor o indica imperios și de care nu se putea nimeni îndepărta: 1) continuarea războiului și măsurile de luat pentru a asigura și spori șansele victoriei; 2) negocierile care ar avea ca scop *pacea generală*...”. Iar odată amintite “cele două mari baze ale sistemului de urmat de comun acord”, nu era cum să se omită faptul că “exista (și) un alt gen de sprijin care guvernului britanic îi era în habitudine de a-l oferi *alișilor săi de pe continent: subsidiile în bani*”³³. Evident că subsidiile se cuveneau, cu prioritate, “celor trei curți nordice”, neuitându-se a se preciza că “marele exemplu probat de *puterile de prim ordin* a fost urmat de cele care sunt plasate într-un rang secundar. Rusia, Austria și Prusia, după ce stabiliseră cea mai perfectă inteligență între ele și au imprimat folosirii mijloacelor (de acțiune) întreaga eficacitate care trebuia să rezulte din uniunea lor, au extins influența acestui sistem asupra părților dispartate ale *federației*

³² “La nécessité de resserer toujours davantage les liens qui subsistent si heureusement entre les principales puissances du continent et la Grande Bretagne et l'utilité qui doit résulter de la conformité de leurs vues et de la direction combinée de leurs efforts contre l'ennemi commun, soit dans la continuation de la guerre, soit dans les négociations qui pourraient s'ouvrir avec la France pour une paix générale, toutes ces importantes considérations m'ont déterminé *ainsi que mes alliés* à envoyer le général Pozzo di Borgo auprès de S.A.R. le Prince regent d'Angleterre...”. *Ibidem*, S. I, vol. VII, p. 492 (Alexandru I c. Lieven, Frankfurt a/M, 24 noiembrie/6 decembrie 1813).

³³ “Il existe un autre genre de secours que le gouvernement britannique est dans l'habitude de fournir à ses alliés du continent: ce sont les subsides en argent”. *Ibidem*, pp. 493 și urm.; pentru întregul document, pp. 492-497.

generale și au adoptat măsurile convenabile de a le consolida și a le dirija în favoarea cauzei comune... Principalele puteri au consimțit și rațiunea demonstrează în mod evident că singurul mijloc de a face să contribuie micile state la salvarea lor proprie și de a le face utile *cauzei comune* era de a le fixa un plan de conduită de la care să nu se abată în timpul războiului, de a consulta interesele lor cu echitate, de a le trata cu considerație și menajamente, dar de a nu le accepta ca părți principale în marile tranzacții”, fiindcă “o conduită diferită (de cea prescrisă de “cei mari”) ar fi deschis calea intrigilor, compromițând secretul negocierilor și făcându-le interminabile”³⁴. Asemenea fragmente de discurs în nota eminamente a “marilor politici” probau din plin intersecțiunile sau inconsecvențele noționale cu referință la sensul acțiunii voită de-acum *comune și unice* a “inamicilor lui Napoleon”. Aceleași aspecte evidențiau reflexul în plan noțional al unor tendințe dispunându-se vectorial în devenirea “marilor politici”: dihotomia “puteri continentale” – Marea Britanie, ca “putere maritimă” sau ca “putere insulară”; apoi, mai clară din 1815, o alta: “curți nordice” – “puteri occidentale”; și cea mai interesantă și, totodată, sortită a dura până în contemporaneitatea noastră: “mari puteri” - “puteri secundare” sau, după reconfirmările de la 1919-1920, “puteri cu interese generale” – “puteri cu interese limitate”.

Asumarea de “cei patru”, la 1813-1814, a acestei din urmă dihotomii, cu aplicare la “comunitatea statelor suverane”, subiecte de drept internațional, a marcat decisiv emergența *marii alianțe*, cu caracter permanent, menită, într-o primă instanță, a eradica preponderența franceză și chiar de “a-l elimina pe Napoleon din oficine statale”, iar într-o a doua, de a stabili și a asigura “pacea generală”, *toate sub*

³⁴ “Le grand exemple montré par les puissances de premier ordre a été suivi par celles qui sont placées dans un rang secondaire; la Russie, l’Autriche et la Prusse après avoir établi la plus parfaite intelligence entre elles et donné à l’emploi de leurs moyens toute l’efficacité qui doit résulter de leur union, ont étendu l’influence de ce système aux parties éparses de la fédération générale et adopté les mesures convenables afin de les consolider et de les diriger en faveur de la *cause commune*... Les principales puissances ont senti, et la raison démontre évidemment que le seul moyen de faire contribuer les petits Etats à leur propre salut et les rendre utiles à la cause commune était de leur fixer un plan de conduite dont ils n’oseraient s’écarter pendant la guerre, de consulter leurs intérêts avec équité, de les traiter avec égard et ménagements, mais de ne pas les rendre parties principales dans les grandes transactions. Une conduite différente ouvrirait la porte aux intrigues, compromettrait le secret et rendrait toute négociation interminable”. *Ibidem*, pp. 492; 495 și urm.

auspiciile concertului european. O asumare care, spre finele anului 1813, a îndreptățit “demersul curților continentale” la Londra, demers căruia “misiunea di Borgo”, întărită de “scrisoarea personală” a lui Alexandru I, i-a conferit greutate sau credibilitate, de vreme ce împăratul rus invoca “*deplinul consens al celor trei*”, faptul că “suveranii *aliați* (de pe continent, în baza tratatelor de la Kalisch-Breslau și de la Teplitz – n.ns., G.C.) au stabilit *un asemenea concert între ei încât n-ar mai exista la o adică decât un singur cabinet*”³⁵. Din textul “întregii împrejurări” rezultă că “suveranii continentali” se considerau între ei *aliați* (că doar semnaseră tratate bilaterale de *alianță!*), iar împreună cu “suveranul britanic” *coalizați* încă, în perspectiva “marii acțiuni împotriva Franței”. “Misiunea di Borgo” urma să deschidă posibilitatea practică a *alianței celor patru*, printr-un *tratat general*, însă pentru aceasta se solicita “părții britanice” să recurgă la acte și atitudini “uniforme” în relațiile cu “puterile continentale”, fiind sesizate “viziunile” foarte diferite ce le ilustrau “cei trei ambasadori” acreditați, fiecare, după caz, “pe lângă cabinetul rus, pe lângă cel austriac sau pe lângă cel prusian”. Se solicita, de aceea, ca guvernul britanic să recurgă “la instrucțiuni congruente” pentru reprezentanțele sale diplomatice “pe continent” sau, și mai bine, să desemneze “o persoană care să conducă (în dreptul responsabilităților Regatului Unit – n.ns., G.C.) negocierile cu Franța pentru cazul că aceasta ar consimți să subscrie la tratative pe baza condițiilor propuse” (la Frankfurt), în caz contrar “orice amânare putând deveni fatală”³⁶. Și pentru a consolida impresia “demersului de concert al celor trei puteri continentale”, ambasadorii lor la Londra au fost “instruiți” aproximativ în aceeași manieră, “pe linie guvernamentală”³⁷. Cu toate că resimțeau

³⁵ “Les souverains alliés ont établi un tel *concert* entre eux qu’il n’existe pour ainsi dire qu’un seul cabinet”. *Ibidem*, p. 497.

³⁶ “Il y a cependant trois ministres de la Grande-Bretagne dont les vues ne sont pas toujours d’accord. Le gouvernement doit donc veiller à ce que leurs démarches soient uniformes ou bien il en résulte une incertitude qui embarrasse les décisions. Lorsque la Grande-Bretagne aura accepté, comme il est à espérer, les bases de la négociation proposée, il sera de toute nécessité de munir de pleins pouvoirs et d’instructions éventuelles la personne désignée à conduire les négociations avec la France pour le cas où celle-ci consentirait à traiter sur les conditions proposées. Si on était condamné à suspendre un arrangement favorable pour demander des ordres ou des explications, le délai pourrait devenir fatal...”. *Ibidem*, p. 497.

³⁷ Cf. C.K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 177 (Nesselrode c. Lieven, 24 noiembrie/6 decembrie 1813; Metternich c. Wessenberg, 6 decembrie 1813; Hardenberg c. Jacobi, 6 decembrie 1813).

presiunea disensiunilor lor inerente și deosebit de grave în legătură cu “reașezările politico-teritoriale pe plan continental” sau poate fiindcă tocmai intuiau că *dispunerea marii alianțe în careu*, sub acoperirea promovării *intereselor generale*, servea și mai mult realizării *obiectivelor particulare ale partenerilor*, “curțile nordice” s-au regăsit într-un *consens* nu doar simulat cu ocazia demersului lor pe Tamisa. Pe timpul cât “cei trei suverani” și principalii lor responsabili cu “afacerile externe” rezidaseră la Frankfurt au survenit “puneri de acord” în privința *alianței*, dar și în cea a unor “chestiuni de detaliu”, deosebit de delicate, precum *subsidiile* sau supunerea “chestiunilor maritime” deliberărilor “instanțelor competente în organizarea păcii generale”. Or, din rațiuni asupra cărora nu plana nici cel mai mic secret, asupra “celor maritime” era cu totul exclus să se obțină asentimentul *de plano* al cabinetului britanic.

Fără a da semne că “ar închide casa”, “*banker-ul insular*” putea cu greu să admită a onora subsidii “pentru o perioadă indefinită de război” sau să subscrie la “transferul chestiunilor maritime” în competența deliberărilor generale de pace, eventualitate presupunând punerea în cauză a tuturor actelor consacrate extinderii în timp a “posesiunilor britanice peste mări”³⁸. În urma întrevederilor “celor trei ambasadori” cu secretarul de stat Castlereagh, s-a permis concluzia că acesta “înclina a reprezenta *necesitatea alianței*, nu doar relativ la interesele Marii Britanii”; că, deși “sistemul politic reprezentativ restrângea “ministrului cetățean” libertatea unei pronunțări *non-ad-referendum* ferme și definitive în diverse “afaceri”, admitea *ideea alianței în patru*, neuitând, totuși, a-și exprima preferința ca și Spania, cel puțin, sau, eventual, și Portugalia, și Olanda, și Suedia să fie incluse între “semnatori”³⁹; că, până la urmă, “privitor la rolul puterilor de ordin secundar în negocierile (de pace, cu Franța – n.n.s., G.C.), guvernul britanic împărtășea în întregime vederile aliaților” (continentali)⁴⁰; că

³⁸ Idem (ed.), *British Diplomacy*, p. 114 (Castlereagh c. Aberdeen, 30 noiembrie 1813) și pp. 116 și urm. (aceiași c. același, 7 decembrie 1813).

³⁹ “Lord Castlereagh s’applique à représenter la nécessité de l’alliance... L’Empereur (Alexandre) pense que de faire entrer dans un acte d’alliance les puissances du second ordre serait compliquer la question; le ministère britannique croit que là-dessus il serait facile de s’entendre, mais en même temps qu’il est indispensable d’y inclure l’Espagne...”. *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 507; 509 (Lieven c. Nesselrode, Londra, 3/15 decembrie 1813).

⁴⁰ “Pour ce qui concerne l’intervention des puissances du second ordre dans les négociations le gouvernement anglais partage entièrement les vues des alliés”.

Marca Britanie ținea “să asigure puterile continentale contra preponderenței franceze”, fiind decisă “să se asocieze deliberațiilor lor” și să le susțină în efortul de război, ce să conducă la “excluderea Franței... de la orice aranjament politic și de la orice distribuire de teritoriu în afara frontierelor sale” (“naturale”), încât finalmente să se realizeze “o confederație generală a puterilor pentru conservarea stărilor de lucruri stabile”⁴¹; că guvernul de la Londra avea să desemneze “mult solicitatul reprezentant pe continent”, pentru a se implica, deplin împuternicit și responsabil, în “negocierile de pace”, din ale căror “baze” să fie însă excluse “chestiunile” sau mai bine zis “drepturile maritime”⁴². Fermitatea atitudinii britanicilor “în acest foarte delicat punct” a rămas de neclintit, chiar și în condițiile în care le-a parvenit știrea despre “refuzul nord-americanilor” de a intra în tratative asupra “diferendului atlantic, ... altfel decât sub medierea Rusiei”⁴³. Aceeași atitudine fermă punea însă în dificultate “misiunea di Borgo”, ca, de altfel, întregul demers ruso-austro-prusian pe tema *marii alianțe*. În replică, “cei trei”, sesizându-se și despre “rezervele britanice” față de impunerea numai prin voința *aliaților* a formei de guvernământ în Franța, au încercat să susțină ideea unei *alianțe în patru* viabilă doar pe timpul “campaniei antinapoleoniene”. Eventualitate ce închidea perspectiva *alianței permanente*, cu rol de asigurare a “păcii generale” sub auspiciile *concertului european*. Mai mult, ea ar fi “condamnat” ofensiva trupelor lui Wellington, care tocmai “treceau Pyreneii”, la o “acțiune pur și simplu britanică”, fără a atinge condiția unui “al doilea front” (altă expresie cu viitor în derularea războaielor “mari” din Europa!) în “ampla întreprindere” menită instaurării “liniștii și ordinii generale”⁴⁴. Ideea *alianței în patru*, cu valabilitate prescrisă restrictiv, pentru durata “campaniei antinapoleoniene”, se regăsea și în prezentatul, de “cei trei”, la Londra, *Projet de Traité d'Alliance*, însoțit de un *Memorandum des plénipotentiaires de la*

Ibidem, S. I, vol. VII, p. 517 (Pozzo di Borgo și Lieven c. Nesselrode, Londra, 10/22 decembrie 1813).

⁴¹ “... Une confédération générale des puissances pour la conservation de l'ordre des choses qui sera établi”. *Ibidem*, p. 515.

⁴² *Ibidem*, p. 516.

⁴³ *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 500 și urm. (Lieven c. N.Rumeantsev, Londra, 26 noiembrie/8 decembrie 1813); v. și F.A.Golder, *Guide to Materials for American History in Russian Archives*, 1917, p. 16 (Rumeantsev c. Alexandru I, 4 ianuarie st.n. 1814).

⁴⁴ C.K.Webster (ed.), *op.cit.*, p. 56 (Castlereagh c. Cathcart, 18 decembrie 1813).

*Russie, de l'Autriche et de la Prusse*⁴⁵. Să fi agreeat, în toată cuprinderea, un proiect conform “vederilor puterilor continentale”, pentru Marea Britanie ar fi însemnat să consimtă la “o alianță a celor mari” în marja unor “practici de coaliție”, sub ascendentul pozițional, politic și militar, al Rusiei. Preocuparea de a ecarta o atare eventualitate i-a și determinat pe britanici să nu forțeze semnarea *tratatului de alianță a celor patru* la Londra. Pentru a evita însă accentuarea “semnelor de criză” în tratativele necesitate de încheierea unui act sinalagmatic sintetizând elementele fortifiante “concertului inamicilor lui Napoleon”, cabinetul britanic, satisfăcut și de audiența de care a beneficiat, în ultimă instanță, punctul său de vedere relativ la “chestiunile maritime”, și-a anunțat “întreaga disponibilitate” de “a trimite un plenipotențiar pe continent... să trateze cu puterile amice și cu cele ostile în toate problemele care priveau interesele generale”, fiind desemnat secretarul de stat Castlereagh “să procedeze... la executarea acestei misiuni speciale”, cum reiese și din des invocatul de istorici *Memorandum* din 26 decembrie 1813⁴⁶. Act în care se exprima din nou dorința ca “puterile aliate să probeze în negocierile cu Franța un perfect concert” și să se orienteze în atitudinile lor după “interese comune”⁴⁷. Interese din care nu puteau lipsi “accente britanice”, mai ales în “chestiuni” precum “viitorul Peninsulei Iberice”, Olanda sau Țările de Jos, Hanovra, Elveția, Italia etc. Dar, ca un aspect de semnificație capitală aici, se preconiza, chiar și cu argumentul reaşezării programului de *subsidii*, ca “tratatul de alianță să nu aibă valabilitate doar pe timpul războiului (cu Franța), ci să conțină angajamente defensive, cu

⁴⁵ Idem, *The Foreign Policy of Castlereagh*, pp. 187 și urm.

⁴⁶ “The Three Allied Powers having invited the Prince Regent to send a Plenipotentiary to the Continent charged with full powers to treat both with friendly and hostile Powers in all matters, which concern the general interests; and His Royal Highness, having previously received from the Ministers of the said Powers in London satisfactory assurance on the maritime question, has been pleased in compliance with the desire of the said Allies, to direct H(is) M(ajesty)’s Secretary of State for Foreign Affairs to proceed forthwith to the Head Quarters of the Allies in execution of this especial service”. Harold Temperley și Lillian Penson, *Foundations of British Foreign Policy. From Pitt (1792) to Salisbury (1902). Documents Old and New, Selected and Edited with Historical Introductions*, Cambridge, 1938, p. 29 (*The Cabinet Memorandum of 26 Decemer 1813; or Instructions for Peace-Making*); pentru întregul document, pp. 29-34; v. și C.K.Webster (ed.), *British Diplomacy*, pp. 123-126.

⁴⁷ “The several Allied Powers may in their negotiations wih France act in perfect Concert, and together maintain one common interest”; Harold Temperley și Lillian Penson, *op.cit.*, p. 29.

eventuale obligații de a se oferi un mai extins suport *puterilor atacate*...⁴⁸. O indicație care, dincolo de subsumarea sa “marii misiuni” a lui Castlereagh “pe continent” din prima parte a anului 1814, avea darul de a se concretiza într-un preludiu de intensitate al *concertului european*, când *opera de pace* părea, după aprecierea lui Nesselrode dintr-un raport de început de an, pe stilul vechi, adresat împăratului Alexandru⁴⁹, a se profila “în două ipostaze”, prima “cuprinzând condițiile de stipulat cu Franța”, nu înainte de înfrângerea lui Napoleon, iar a doua subsumând “aranjamentele între puterile aliate asupra intereselor reciproce ale statelor”.

Întreaga “împrejurare londoneză” din decembrie 1813 a evidențiat dispozițiile Rusiei, Austriei, Prusiei și Marii Britanii de a realiza “o alianță în patru” ca principală instanță decizională în “afacerile europene”. După cum, la fel de clar a evidențiat și dificultățile perfectării tratatului ce să confere *putere de lege* respectivelor dispoziții. Iar dificultățile se arătau și mai încărcate de date în raport cu stările de spirit de la “înaltul cartier al aliaților continentali”. La începutul “misiunii sale pe continent”, Castlereagh a avut de constatat că, în proximitatea teatrului de operațiuni militare, mersul “confruntării cu Franța” și, în strânsă conexiune, încheierea *tratatului de alianță* erau văzute în feluri sensibil diferite de exponenții continentali ai “marii politici”. Înmarmat cu *instrucțiunile* cabinetului său, supervizate de prințul regent, reprezentantul *Foreign Office*-ului a ținut să dea clar de înțeles, odată ajuns la Basel (Bâle), unde, pe 18 ianuarie 1814, a avut “discuții intime” cu Metternich și Hardenberg, în “absența regretată” a lui Alexandru I, solicitat de “comandamentul său militar”, că Marea Britanie permitea disjunția “drepturilor maritime” și a “cuceririlor coloniale”, pentru ca această a doua latură a “chestiunilor maritime”, devenită, între timp, și a “comerțului cu negri”, să ajungă de competența deliberărilor asupra “păcii generale”⁵⁰. “Mișcare tactică” prin care secretarul de stat britanic a urmărit să risipească rezervele “curților nordice” față de

⁴⁸ “The Treaty of Alliance not to terminate with the War, but to contain defensive engagements with eventual obligations to support the Powers attacked by France with a certain extend of stipulated succours”. *Ibidem*, p. 34.

⁴⁹ *Vneshnjaja politika Rossii*..., S. I, vol. VII, p. 543 (Nesselrode c. Alexandru I, Basel, 1/13 ianuarie 1814).

⁵⁰ A.Fournier, *Der Congress von Châtillon. Die Politik im Kriege von 1814*, Viena-Praga, 1900, pp. 248 și urm.; v. și C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, pp. 201 și urm.

șansele unui succes imediat “în misiunea sa politico-diplomatică”⁵¹. Pentru a evita blocarea demersului său de accentuarea “disensiunilor între continentali” sau între aceștia, “pe o cel puțin simulată platformă de solidaritate”, și țara sa insulară, Castlereagh nu a insistat, de la bun început, asupra urgenței *tratatului de alianță*, ci s-a conformat unor “resuscitate practici de coaliție” în tratativele cu “cei animați de cauza comună”. La Basel s-a pretat întrutorul “discuțiilor separate” cu Hardenberg sau cu Metternich, acestuia din urmă dându-i chiar impresia că era “mediocru inițiat asupra situației continentului” și că-l solicita întru a fi edificat despre posibilitățile de a se imprima “realităților din teren” un curs corespunzător “intereselor generale ale Europei”⁵². Având un caracter “pur informativ”, discuțiile de la Basel, cu meritul de a fi probat posibilitatea “consensului constructiv” Metternich-Castlereagh, în a dejuca veleitățile hegemonice ale Rusiei, au servit “ca preludiv scenei politice care avea în curând să se joace la Langres”⁵³. Între timp, sub impresia iminenței declanșării “ostilităților decisive la vest de Rhin”, au survenit unele evenimente ce vădeau intersectarea rațiunilor incitante la aprofundarea “căii armelor” sau a celei a tratatelor. În 14 ianuarie Danemarca a semnat pacea cu Suedia și Marea Britanie⁵⁴, la trei zile după ce Murat, regele Neapolelui, confirmase “defecțiunea sa” față de “cauza lui Napoleon”, încheind tratatul cu Austria⁵⁵. “Dieta elvețiană” de la Zürich avea să abroge *mediația napoleoniană*, deschizând “țara cantoanelor” disputelor ruso-austriece pentru *influență*, “curtea de Ramanov” recurgând cu promptitudine la “misiunea Capodistrias”⁵⁶. Ducele d’Angoulême

⁵¹ *Correspondence, Despatches, and other Papers of Viscount Castlereagh, Second Marquess of Londonderry* (în continuare, Castlereagh, *Correspondence...*), edited by his brother, Charles Willaim Vane..., vol. IX, Londra, 1852, pp. 142 (Aberdeen c. Castlereagh, 6 ianuarie 1814) și pp. 149 și urm. (Cathcart c. Castlereagh, 8 ianuarie 1814).

⁵² Metternich, *op.cit.*, vol. I, p. 181.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 204.

⁵⁵ Charles de Martens, *Guide diplomatique*, vol. II, Leipzig, 1832, pp. 106-112 (*Traité entre S.M. l'empereur d'Autriche et S.M. le roi de Naples*, 11 ianuarie 1814); v. și D’Angeberg, *op.cit.*, vol. I, pp. 82 și urm.

⁵⁶ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 532-544 (Capodistrias c. Alexandru I, Zürich, 27 decembrie 1813/8 ianuarie 1814; în anexă: *Mémoire pour Sa Majesté Impériale*, incluzând și un proiect de *Pacte fédéral*); v. și Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 242; E. Lévis-Mirepoix, *Une mission diplomatique austro-russe en Suisse 1813-1814*, Angers, 1931.

se atașase, la Saint-Jean-de-Luz, “cartierului militar” al lui Wellington⁵⁷, iar la Paris, printr-un gest mult comentabil, Napoleon a acceptat *regența* Mariei-Louisa, cu doi consilieri: Cambacérés și “fratele Joseph”⁵⁸. Iar asemenea evenimente, luate împreună, au trebuit să pună în reală cumpănă adoptarea unei atitudini clare și decisive de cei implicați în determinarea opțiunilor pacifice sau de război.

Încă de la începutul întrevederilor de la Langres, Metternich s-a declarat cu fermitate, neexcluzând posibilitatea “ruperii alianței și a încheierii păcii separate” (cu Franța), pentru relansarea tratativelor, fie “pe bazele de la Frankfurt”, fie pe altele, ajustate “noilor stări de lucruri”, poziție adoptată și de Castlereagh, dar combătută de Hardenberg și de Nesselrode, ai căror suverani formulaseră comuna și unica lor opțiune: războiul *până la capăt*⁵⁹. Deosebita tensionare a atmosferei discuțiilor a și făcut, la început, de neurmat “proceduri formale de conferință” într-un “loc ce aduna” trei suverani și reprezentanții *de top* ai patru “mari cabinete”. Ca urmare, discuțiile consumate “în jurul mesei verzi” nici nu s-au prea regăsit în “corespondența diplomatică”, decât în cea a lui Castlereagh⁶⁰ și, mai puțin, cum am putut constata, în cea a lui Nesselrode⁶¹. Nu întâmplător, Metternich, sugerând “sursa Castlereagh”, acuza faptul că, neredactându-se “acte de conferință” (protocoale etc.), “n’existait aucune trace écrites de ces débats”⁶², fără a uita însă să admită, peste timp, că “tratativele nonconvenționale”, cu “descinderi în secret”, au permis atenuarea divergențelor sale cu Alexandru I, relative la “succesiunea lui Napoleon”, prin recunoașterea regenței sau reinstaurarea Bourbonilor, cum susținea omul de stat austriac, susținut în varianta a doua de secretarul de stat britanic, sau prin

⁵⁷ *Mémoires du prince de Talleyrand* (în continuare, Talleyrand, *Mémoires...*), publiées... par le duc de Broglie, vol. II, Paris, p. 140.

⁵⁸ Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 241.

⁵⁹ Castlereagh, *Correspondence...*, vol. IX, p. 212 (Castlereagh c. Liverpool, 30 ianuarie 1814); C.K.Webster (ed.), *British Diplomacy* (Castlereagh c. Liverpool, 29 ianuarie 1814).

⁶⁰ C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 44; v. și W.Oncken, *Lord Castlereagh und die Ministerkonferenz zu Langres am 29 Januar 1814*, “Historisches Taschenbuch”, 6 Folge, Jahrgang 4, Leipzig, 1885, pp. 34 și urm.

⁶¹ *Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode. 1760-1850...*, publiés par le comte A. de Nesselrode, vol. V. 1813-1818, Paris, 1904, *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, passim.

⁶² Metternich, *op.cit.*, vol. I, p. 181.

“candidatura” lui Bernadotte, cum opina împăratul rus⁶³. Dar, mai ales, au permis *consensul austro-britanic*, axial pentru perspectiva *tratatului general de alianță*⁶⁴, consens care, pe moment, s-a verificat în contextul preparativelor pentru Congresul de pace de la Châtillon-sur-Seine. Iar dacă discuțiile asupra “chestiunilor delicate” n-au fost consemnate, la Langres, în “acte formale de conferință”, s-a convenit, totuși, ca un *protocol*, menit demarării preparativelor pentru “viitorul congres”, să fie întocmit de Pozzo di Borgo, în urma unei întruniri *ad-hoc*, pur “tehnice”, la care au luat parte Metternich și Stadion pentru Austria, Nesselrode și Razumovski pentru Rusia, Castlereagh pentru Marea Britanie și Hardenberg pentru Prusia. S-a preconizat ca lucrările apropiatului congres să se desfășoare în condițiile dezvoltării operațiunilor pe teatrul de război. Caulaincourt, reprezentantul desemnat al Franței, urma să fie informat despre începerea “discuțiilor preliminare păcii”, plenipotențiarilor “celor patru” având “să stipuleze în numele Europei”, ale cărei “interese generale” reclamau: reintrarea Franței “în frontierele de la 1792”, “aranjamentele politico-teritoriale, dincolo de respectivele frontiere, să survină numai prin participarea “puterilor aliate”⁶⁵. Dealtfel, lucrărilor congresului, la care au fost desemnați, ca plenipotențiar ai *puterilor aliate*, Stadion, Razumovski, Humboldt și, nu atât din considerente “personale” cât din bine întemeiate “calcul politice” ale secretarului de stat de la *Foreign Office*, “trei britanici”: Aberdeen, Cathcart și Stewart⁶⁶, li se prescria o desfășurare subordonată, cel puțin în fapt, “combinațiilor” încercate de suverani și de miniștrii Metternich, Nesselrode, Hardenberg și Castlereagh, la “cartierul general al aliaților”⁶⁷. Aceștia acuzau efectul victoriei lui Napoleon asupra trupelor lui Blücher, la Brienne, în 31 ianuarie, efect diminuat întrucâtva de “revanșa luată” de generalul prusian la Rothière, pe 1 februarie, încât *instrucțiunile comune* pentru plenipotențiarilor Austriei, Marii Britanii, Rusiei și Prusiei la congres nu indicau vreo revenire semnificativă în dreptul condițiilor pentru

⁶³ *Ibidem*, vol. I, pp. 181-184.

⁶⁴ A.Fournier, *op.cit.*, pp. 251 și urm.

⁶⁵ Prezentarea protocolului de la Langres, din 29 ianuarie 1814, la Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, pp. 256-259.

⁶⁶ Castlereagh, *Correspondence...*, pp. 215 și urm. (Castlereagh c. Cathcart, 31 ianuarie 1814; Castlereagh c. Stewart, 31 ianuarie 1814).

⁶⁷ C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, pp. 205 și urm.

“pacea cu Franța”⁶⁸. Nu se putea însă să nu fie observate inconveniente serioase provocate desfășurării lucrărilor congresului (“une mauvaise comédie”, cum consemna sentențios contele Stadion)⁶⁹ de rezervarea pentru acestea a unei condiții de receptacol față de “combinațiile la cel mai înalt nivel”, survenite la Troyes și, în fine, la Chaumont, la “cartierul suveranilor”. În ceea ce-l privea, Castlereagh avea și el de acuzat “naveta” între punctele de deplasare a respectivului “cartier” și Congresul de la Châtillon, însă același om de stat, în ipostaza de “diplomatic machine”⁷⁰, nu avea cum să piardă din atenție că trenarea sau dificultățile finalizării “negocierilor de pace cu Franța napoleoniană” deschideau larg calea spre mult doritul la Londra *tratat general de alianță*.

Deși a păstrat pentru întreaga sa desfășurare (5 februarie-19 martie 1814), fie aceasta și “în salturi”, aparențele unui autentic for deliberativ, înregistrat de “documente clar observate”, facilitante “reconstituirilor istorice”⁷¹, Congresul de la Châtillon a reprezentat, în realitate, una dintre cele mai bizare experiențe în devenirea “marii politici”. Nici unul dintre actele sale, nici una din “încheierile sale” (“its achievements”), labile și doar de principiu, nu au avut vreo influență notabilă asupra cursului “marii confruntări europene”. Interesul ce l-a suscitat congresul în cauză din partea istoricilor s-a și limitat, de regulă, la posibilitatea răspunsurilor la întrebarea dacă “deschiderile pacifice” ale puterilor încă *de jure* coalizate au fost sincere sau la aceea dacă Napoleon a fost realmente dispus să accepte, în ultimă instanță, *proiectul de pace ultimativ*, înaintat lui Caulaincourt la 17 februarie. Lucrările “plenipotențiarilor de rang secundar” au reverberat de dificultățile consensului real al “inamicilor Franței”, de incertitudinile în aducerea pe teatrul de operațiuni militare a inițiativei strategice de una sau de alta din cele două “tabere” aflate în conflict (victoria lui Napoleon de la Brienne neputând fi ușor uitată!). Ce-i drept, încă de la prima lor întrevedere cu reprezentantul Franței, Caulaincourt, plenipotențiarul “celor patru” și-au

⁶⁸ A. Fournier, *op.cit.*, pp. 295 și urm.; v. și W.Oncken, *op.cit.*, pp. 39 și urm.

⁶⁹ Pe 5 februarie, Stadion consemna: “Notre ouvrage ici prend toute la tournure d’une mauvaise comédie qui ne peut intéresser que par sa platitude”; Albert Sorel, *op.cit.*, p. 260; C.K.Webster, *op.cit.*, p. 211.

⁷⁰ C.K.Webster, *op.cit.*, p. 47.

⁷¹ “Dans le cours des événements de 1814, peu des négociations sont mieux connues du public que celles de Châtillon. Les actes du congrès ont été livrés à la publicité et discutés par les historiens de tous les partis”; Metternich, *op.cit.*, vol. I, p. 187; pentru detaliile ținând de lucrările congresului, v. A.Fournier, *op.cit.*, passim.

etalat disponibilitățile pentru o atitudine “deplin solidară”, declarând “la unison” că ei nu se prezentau la tratative ca trimiși “separați” ai fiecăreia dintre *curțile aliate*, “ci că erau împuterniciți să trateze pacea cu Franța în numele Europei, *ei neformând decât un singur tot*”⁷². Dar aceasta numai în cuprinsul “litigiului cu Franța”, abordabil, se spera, în sine, nu însă și cu referință la toate aspectele subsumabile “aranjamentului general european”, dificil de întrevăzut, pe moment, datorită disensiunilor între “curțile continentale”, între acestea și Marea Britanie, relative la reșezările politico-teritoriale dincolo de “frontierele franceze de la 1792” sau la “recentele cuceriri coloniale ale Regatului Unit”⁷³. Realitatea disensiunilor *între aliați*, cum se declarau “cei patru”, au și permis “manevre de conferință” lui Caulaincourt, care, invocând necesitatea deplinelor sale puteri pentru a se pronunța, la rândul-i, nu doar asupra păcii *între aliați și Franța*, ci și asupra *viitorului Europei*, spera, chiar și dintr-un simplu raționament diplomatic, să întoarcă sorții în favoarea țării sale. Primind *carte blanche* de la Napoleon pentru a duce, în noua deschidere de probleme, tratative cu *puterile coalizate*, cum erau acestea privite de “inamicul lor comun”, Caulaincourt a și ținut, cu ocazia întrunirii congresului din 7 februarie, să “facă loc” punctului de vedere francez asupra unor “chestiuni pendinte de viitoarea configurație politico-teritorială a Europei”, atitudine îndrăzneată ce a resuscitat însă consensul “celor patru”, probat de replica lor univocă: *les anciennes limites*, conforme “propunerilor de la Frankfurt”, din decembrie 1813⁷⁴. S-a mers și mai departe pe linia sancționării “revirimentului francez”, împăratul Alexandru I solicitând chiar, cu aerul unui gest peremptoriu, suspendarea “negocierilor cu Franța”⁷⁵, reconfortat fiind de reușita tratatului cu Danemarca din 8 februarie⁷⁶ și arătându-se tot mai

⁷² “Les plénipotentiaires des cours alliées déclarent qu’ils ne se présentent point aux conférences comme uniquement envoyés par les quatre cours de la part des quelles ils sont munis de pleins pouvoirs, mais comme se trouvant chargés de traiter de la paix avec la France au nom de l’Europe *“ne formant qu’un seul tout”*. D’Angeberg, *op.cit.*, vol. I, p. 105 (*Protocole de la séance du 5 février 1814*).

⁷³ C.K.Webster (ed.), *British Diplomacy*, pp. 146 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, 6 februarie 1814).

⁷⁴ A.Fournier, *op.cit.*, pp. 317 și urm. (Stadion c. Metternich, 9 februarie 1814).

⁷⁵ *Ibidem*; v. și C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, pp. 212 și urm.

⁷⁶ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. 1, vol. VII, p. 562 (tratat semnat la Hanovra, în 27 ianuarie/8 februarie 1814, act prin care, în schimbul “accesului formal” al regelui danez la “cauza comună”, uitându-i-se atitudinea pronapoleoniană de până la 1812, acesta a trebuit să consimtă la “reșezarea teritorială a Finoscandiei”, implicând “trocul Norvegia-Finlanda”).

determinat, mai ales că se simțea secondat în atitudinea sa și de regele prusian, să inițieze “acțiunea armată decisivă împotriva lui Napoleon”⁷⁷. Determinarea “belicoasă”, cu subînțeles hegemonic, a lui Alexandru I a provocat însă, cum remarcă și Hardenberg într-o scrisoare din 14 februarie către suveranul său, “exasperarea Austriei și gelozia ei față de dictatura Rusiei” (pe continent)⁷⁸. Rezultatul a fost verificarea consensului austro-britanic pentru “a bloca veleitățile ruse”⁷⁹.

Negocierile “*sans protocole*” de la “cartierul general al suveranilor și al principalilor lor miniștri”, aflat la Troyes, a evidențiat din plin “cooperarea Metternich-Castlereagh” și totodată rolul activ al Austriei de “factor euro-central” în imprimarea “căii de echilibru” pentru “tratativele de pace”. O cooperare ce s-a dovedit realmente constructivă în atmosfera încărcată până la limitele paroxismului de victoriile lui Napoleon din 10-14 februarie, de la Champaubert, Montmirail, Château Thierry și Vauxchamps (“Le lion n’était pas mort!”)⁸⁰. “Noua situație” a permis lui Metternich să pună problema, într-un “consiliu al celor patru miniștri” (principali), de a se accepta *armistițiul și accelerarea tratatelor cu Franța*, solicitându-se în această privință răspunsuri clare, “qualifiées de votes”⁸¹. Iar dacă Hardenberg și Castlereagh au subscris în termeni “deja cunoscuți” la inițiativa lui Metternich, vizându-se impunerea unui accept clar și imediat din partea lui Napoleon în privința “bazelor negocierilor”, ministrul rus, Nesselrode, a dat expresie modului “surprinzător” în care împăratul Alexandru vedea *pacea cu Franța*, mod ce excludea orice înțelegere cu “marele criminal” și evita “susținerea deschisă” a restabilirii dinastiei de Bourbon prin contele de Provence (viitorul Louis XVIII), avansându-se ideea de a se lăsa francezilor inițiativa în a-și recunoaște sau proclama *suveranul*⁸². Atitudinea împăratului rus trăda acuzarea riscului ca Rusia să piardă postura de *principală inițiatoare a păcii*, ca

⁷⁷ M.J.Bogdanovitch, *Istoriia voiny 1814 g. vo Frantsii i nizloženiia Napoleona I po dostovernym istotchnikam*, vol. 1, St.Petersburg, 1865, passim.

⁷⁸ “L’exaspération de l’Autriche et la jalousie de cette espèce de dictature de la Russie”; cf. Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 278.

⁷⁹ “Lord Castlereagh est absolument d’accord avec les principes et les vues du prince Metternich...”; Friedrich von Gentz, *op.cit.*, vol. 1, p. 54 (Gentz c. I.Caragea, 5 februarie 1814).

⁸⁰ Maurice Paléologue, *op.cit.*, p. 181.

⁸¹ *Le vote* este un înscris în formă de memoriu, prin care un plenipotențiar emite sufragiul său într-o afacere, de regulă, de compromis; v. Charles de Martens, *op.cit.*, vol. I, p. 264.

⁸² *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 568 și urm. (Nesselrode c. Alexandru I, Troyes, 1/13 februarie 1814).

urmare a prefigurării realității “cooperării austro-britanice”. Aceasta s-a verificat în “furtunoasele discuții” Alexandru I – Castlereagh și, separat, Alexandru I – Metternich, din 13 și 14 februarie, când “chestiunile delicate” au fost anevoios reasezate sub incidența “interesului general”. Și pentru a se menține în perspectiva *alianței*, “consiliul celor patru” (Metternich, Castlereagh, Nesselrode și Hardenberg) a recurs la o soluție care nu numai că permitea reînfiriparea Congresului de la Châtillon, ci și trecea în totală competență a “cabinetelor suveranilor lor” formularea “condițiilor păcii”, prezentate oficial lui Caulaincourt la 17 februarie⁸³. Departe de a respira spiritul *concertului european*, proiectul de tratat anima angajamentul *autorilor* de a promova, “pour le bonheur de l’Europe, la bonne harmonie”, ca “argument” ce să convingă Franța să accepte *clauze de dictat*⁸⁴. Refuzul lui Napoleon de a se conforma unui proiect de tratat în formă ultimativă, atitudinea sa fiind relevată și de “manevrele dilatorii” ale lui Caulaincourt la Châtillon, a determinat *instrucțiunile principalilor miniștri* pentru ca “plenipotențiarilor suveranilor lor la congres” (devenit o simplă “cameră de înregistrare” a deciziilor “consiliului celor patru” la Troyes) să formuleze un *ultimatum* propriu-zis, înaintat plenipotențiarului francez la 27 februarie 1814, cu dată limită de acceptare 10 martie, extinsă apoi, dar numai în principiu, până la 15 martie, cum consemna ducele de Vicence (unul din titlurile de înnobilitare ale lui Caulaincourt)⁸⁵. Timp în care s-au succedat gesturi deosebit de suscitante controverselor istoricilor în privința “sincerității aliaților”, în special a lui Metternich⁸⁶, de a consimți “la o pace cu Napoleon” sau în cea a acceptului “de ultimă instanță” din partea împăratului francez⁸⁷.

În atmosfera de apăsătoare incertitudine, sau de dilemă dacă să fie negociată sau impusă *pacea cu Franța*, de un deosebit impact s-a dovedit determinarea cabinetului britanic, prin secretarul său de stat, de a realiza faimosul *tratat de alianță* de la Chaumont, din 9 martie, antedatat 1 martie

⁸³ “Condițiile păcii” sau *proiectul de tratat al aliaților*, la D’Angeberg, *op.cit.*, vol. I, pp. 110 și urm. și la Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, pp. 265-268, *Apendice IV*, și p. 269 (Metternich c. Caulaincourt, 18 februarie 1814); v. și C.K.Webster, *British Diplomacy*, pp. 157 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, 18 februarie 1814); *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, p. 570 (Nesselrode c. Razumovski, Troyes, 2/14 februarie 1814) și pp. 572 și urm. (Nesselrode c. Razumovski, Bray, 5/17 februarie 1814).

⁸⁴ Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, p. 266 (art. I al proiectului de tratat).

⁸⁵ *Ibidem*, vol. II, pp. 148 și urm.

⁸⁶ Alan Palmer, *Metternich, Councillor of Europe*, Londra, 1993, pp. 113-117.

⁸⁷ Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, pp. 288 și urm.

1814, din “considerente diplomatice”, între care și acela de a nu depăși data stabilită inițial de cei de la Londra pentru încheierea “misiunii lui Castlereagh pe continent”⁸⁸. A fost vorba de un act decisiv, în sensul orientării campaniei aliaților până la *victoria finală*; deasemenea, în acela că “negocierile de pace cu Franța napoleoniană” nu mai puteau avea nici măcar “temei de principiu”, lucrările Congresului de la Châtillon, “rupte” la 16 martie⁸⁹, fiind închise definitiv la 19 martie⁹⁰; și cel mai important, nu doar aici, în acela că intersecta, până aproape la a suprapune, partea decisivă a “marii confruntări armate cu Franța” și demersurile consacrate stabilirii “păcii generale”. Ca urmare, tratatul de la Chaumont a reprezentat momentul de cea mai intensă sonoritate în preludiile *concertului european*. În literatura de apicalitate, actul respectiv a suscitât interes mai ales în legătură cu prevederile sale “tehnice”, raportate la mersul “războiului împotriva lui Napoleon”, - “cei patru” promițându-și reciproc să contribuie fiecare la “acțiunea comună” cu 150.000 de combatanți, să nu încheie pace separată cu “inamicul”, să fructifice “în numele interesului european” *subsidiile britanice* de 5 milioane de lire sterline, să mențină valabilitatea tratatului pe o durată de 20 de ani, “să dirijeze toate eforturile” înspre “reșezări teritoriale dincolo de hotarele Franței”, “reșezări ce să presupună, de urgență, reorganizarea Germaniei printr-un liant federativ”, independența “fedației elvețiene” sub garanția marilor puteri, între care și Franța, “redispunerea” politico-teritorială a Italiei “în state independente intermediare între posesiunile austriece (din Pensinsula)... și Franța”, “readucerea” Spaniei sub sceptrul lui Ferdinand VII, constituirea Olandei “în stat liber și independent, sub suveranitatea prințului de Orania”⁹¹. Din unghiul de vedere al demersului istoriografic de față, tratatul de la Chaumont se impune a fi considerat, cu prioritate, ca act ordonatoriu al înțelesurilor *concertului european*. Deși considerat, de regulă, ca un act îndreptat exclusiv împotriva Franței, el deschidea, în fapt, o perspectivă largă (europeană) *concertului*, în *preambul* specificând-se că “înaltele părți contractante” urmăreau “să asigure liniștea viitoare (a Europei) prin

⁸⁸ C.K.Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 224.

⁸⁹ Charles de Martens, *op.cit.*, vol. II, pp. 9-14 (*Déclaration des Puissances alliées sur la rupture du Congrès de Châtillon-sur-Seine*, 16 martie 1814).

⁹⁰ C.K.Webster, *op.cit.*, p. 232.

⁹¹ D'Angeberg, *op.cit.*, vol. I, pp. 116-121; *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 587-592 (*Dogovor ob obornitelinom sojuze...*; tratatul cuprinde 17 articole patente și 3 articole separate și secrete; semnatori: Metternich, Castlereagh, Nesselrode, Hardenberg).

restabilirea unui just echilibru de forțe și voind, în același timp, dacă Providența le hărăzea intențiile lor pacifice, să determine mijloacele de a menține contra oricărei atingeri ordinea (stările) de lucruri ca rezultat fericit al eforturilor lor, convenindu-se a sancționa printr-un act solemn, *semnat de fiecare din cele patru puteri cu celelalte trei* (altfel spus, printr-un *tratat general* și nu prin tratate bilaterale – n.ns., G.C.), angajamentele lor⁹². Desigur, în contextul dat, “pericolul comun” îl constituia Franța, “cei patru” punându-se de acord “să consacre toate mijloacele statelor lor... pentru continuarea războiului”, dar, de reținut, “și de a le întrebuința într-un *perfect concert* în scopul de a-și procura lor înșile și Europei pacea generală, sub protecția căreia drepturile și libertatea tuturor națiunilor să poată fi stabilite și asigurate”⁹³. “Părțile contractante” își rezervau capacitatea “de a se concerta... în momentul încheierii *păcii cu Franța*”⁹⁴, iar ca un aspect deosebit de relevant pentru situarea *concertului* în perspectivă *europenă*, adecvabilă devenirii realităților politice, aceleași “părți contractante” preconizau ca, “în scopul eficientizării angajamentelor defensive stipulate, ... să unească pentru apărarea comună puterile cele mai expuse” (unei invazii franceze, pe moment) și “să le invite pe acele puteri de a accede la tratatul de alianță...”⁹⁵. Mai explicit chiar, conform

⁹² “Les hautes parties contractantes s’engagent... resserer les lien qui les unissent pour la poursuite vigoureuse d’une guerre entreprise dans le but salulaire de mettre fin aux malheurs de l’Europe, d’en assurer le repos futur par le rétablissement d’un juste équilibre des puissances et voulant en même temps, si la Providence benissait leurs intentions pacifiques déterminer les moyens de maintenir contre toute atteinte l’ordre des choses qui aura été l’heureux résultat de leurs efforts, (en étant) convenus de sanctionner par un traité solennel, signé séparément par chacune des quatre puissances avec les trois autres, ce double engagement”. *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 587 și urm.

⁹³ “Les hautes parties contractantes... s’engagent solennellement l’une envers l’autre... de conserver tous les moyens de leurs Etats..., et de les employer dans un parfait concert, afin de se procurer à elles-mêmes et à l’Europe une paix générale, sous la protection de laquelle les droits et la liberté de toutes les nations puissent être établis et assurés”. *Ibidem*, p. 588 (art. I al tratatului).

⁹⁴ “Les hautes parties contractantes se réservent de se concerter entre elles au moment de la conclusion de la paix avec la France sur les moyens les plus propres à garantir à l’Europe et à se garantir réciproquement, le maintien de cette paix...”. *Ibidem*, p. 589 (art. V).

⁹⁵ “Pour rendre plus efficaces les engagements défensifs stipulés plus haut, en unissant pour une défense commune les puissances les plus exposées à une invasion française, les hautes parties contractantes conviennent entre elles d’inviter ces puissances à accéder au présent traité d’alliance défensive”. *Ibidem*, p. 590 (art. XV).

celui de-al doilea articol *separat și secret* al tratatului, “cei patru” au convenit ca, ... în executarea articolului XV al tratatului patent..., să fie invitate să acceadă (la respectivul act – n.n.s., G.C.), ... monarhiile Spaniei, Portugaliei și Suediei, precum și Prințul de Orania (stadthouderul Olandei – n.n.s., G.C.), urmând, cu timpul, să fie admiși... și alți suverani și state, după exigențele fiecărui caz în parte”⁹⁶. Se aspira, așadar, la *un concert* cu mult mai cuprinzător decât cel orchestrabil doar de “alianța celor patru mari puteri”. Acestea s-au antrenat, la 1814, într-un *concerto grosso*, după o partitură adecvată *virtuozilor instrumentelor de mare putere*, dar, pentru a ridica *întregul spectacol al păcii* la înălțimea menirii sale, s-ar fi convenit să fie amplificată, o dată cu partitura, și implicarea în acte interpretative de responsabilitate specifică a tuturor subiecților *operei politice europene*. O amplificare ce s-a lăsat mult timp așteptată, rațiunile timpului și intereselor “celor patru mari”, care compuneau, la 1814, “puterea executivă a Europei”⁹⁷, având mult a cântări în determinarea “partiturii sau chartei europene”, mai întâi în ipostaza *păcii cu Franța*, iar apoi în cea a *păcii generale*, după principii și reșezări politico-teritoriale consacrate de Congresul de la Viena.

Fără *pacea cu Franța*, interpretarea reală sau sonoră a “operei europene”, în expresia *concertului marii politici*, nu putea fi decât un deziderat. Preocuparea de a impune Franței *pacea* fie prin acceptarea de Napoleon a *ultimatum*-ului Congresului de la Châtillon, fie printr-o *victorie decisivă*, asigurată de “invazia teritoriului marii națiuni”, a menținut *concertul* în marja tratatului de la Chaumont. Rațiunile unei atare situații s-au regăsit și în răspunsurile pe care “cei mari”, în special Rusia, au trebuit să le dea solicitărilor unor state participante la “marea coaliție” de a fi admise în “cercul deliberărilor asupra păcii”. Lui Bernadotte, care insistase mult ca și Suedia să fie reprezentată la Congresul de la Châtillon, împăratul Alexandru i-a replicat, cu titlul de răspuns elucidativ, că dacă “cele patru puteri au apreciat util să difere concursul tuturor aliaților (din schema “coaliției” – n.n.s., G.C.), aceasta nu le-a făcut niciodată să-și imagineze altfel negocierile în curs decât ca o tentativă pentru a sonda dispozițiile Franței, considerând că o reuniune

⁹⁶ “Les hautes parties contractantes conviennent en exécution de l’article quinzisième du traité patent de ce jour, d’inviter à l’accession au présent traité d’alliance défensive les monarchies d’Espagne et de Portugal, la Suède et S.A.R. le Prince d’Orange, et d’y admettre également d’autres souverains et Etats selon l’exigence du cas”. *Ibidem*, p. 591.

⁹⁷ Albert Sorel, *op. cit.*, vol. VIII, p. 290.

mai numeroasă de plenipotențieri, înainte ca problemele preliminare să fie clarificate, ar fi complicat și încetinit mersul întregii afaceri fără nici un beneficiu în dreptul cauzei” (bune)⁹⁸. Era invocat, în suportul aserțiunii de mai sus, exemplul Spaniei, care, cu toate “eforturile sale imense..., nu a făcut nici o obiecție contra formei adoptate” (de “cei patru”), punându-și interesele “*avec un entier abandon à la loyauté et à la délicatesse des souverains alliés*”⁹⁹. În realitate, rațiunile se deseneau altfel, dacă ar fi de reținut doar cuprinsul celui de-al treilea articol *separat și secret* al tratatului de la Chaumont: “Considerând necesitatea ce ar putea surveni, după concluderea unui tratat definitiv de pace cu Franța, de a menține în campanie, pentru un anumit timp, forțe suficiente în scopul protejării aranjamentelor pe care aliații urmau să le facă întru consolidarea stării Europei (postbelice), părțile contractante s-au decis să se concerteze... nu numai asupra necesității amintite, ci și asupra totalității și distribuirii forțelor angajate...”¹⁰⁰. Prin urmare, alianța “celor patru” se voia, în intențiile explicite ale părților contractante, a fi nu doar un mirific instrument politico-militar orientat cu prevalență spre impunerea *păcii cu Franța*, ci și factorul motor în viitoarea întreprindere a *păcii generale*. Or, dacă necesitatea impunerii *păcii cu Franța* conferea viabilitate *alianței*, perspectiva *păcii generale*, implicând încrucișări de interese și de veleități hegemonice, întreținea printre partenerii animați, în declarații, de “buna cauză”, disensiuni serioase.

Rusia, în primul rând, prin împăratul Alexandru, resimțea profund implicațiile adjudecării inițiativei în “strategia păcii” de tandemul austro-britanic. În înțelesul de fond al *tratatului de alianță* și nu doar datorită, cum de

⁹⁸ “Si jusqu’ici les puissances ont jugé utile de différer le concours de tous les alliés, c’est qu’elles n’ont jamais envisagé les pourparlers actuels que comme une tentative pour sonder les dispositions de la France et qu’elles sont pensé qu’une réunion nombreuse de plénipotentiaires avant que les questions préliminaires ne fussent parfaitement éclaircies, entreverait et ralentirait la marche de cette affaire sans aucun bénéfice pour la cause”. *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, p. 582 (Alexandru I c. Charles Bernadotte, Chaumont, 14/26 februarie 1814).

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ “Considérant la nécessité qui peut exister, après la conclusion d’un traité de paix définitif avec la France de retenir en campagne, pendant un certain temps, des forces suffisantes pour protéger les arrangements que les alliés devront faire entre eux pour le raffermissement de l’état de l’Europe, les hautes parties contractantes sont décidées à se concerter entre elles non seulement sur la nécessité, mais sur la totalité et la distribution des forces à tenir sur pied, conformément à l’exigence du cas”. *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 591 și urm. (*Dogovor...*).

multe ori s-a opinat, triumfului punctului de vedere austro-britanic în “soluția Bourbon” pentru tranșarea conducerii postnapoleoniene a Franței, Rusia nu putea fi decât serios perdantă¹⁰¹. “Marea curte nordică” a și înțeles, de aceea, să contraatace, pe căi laterale sau oculte, pentru a-și apropia pozițiile de prim-plan în mediul *alianței*. A căutat să dejoace sporul de influență ce-l asigura Austriei la Neapole tratatul cu Murat, din ianuarie 1814, împăratul Alexandru “instruind” pe generalul Balashov să determine accesiuinea Rusiei la actul menționat, încât să-i permită să aibă “un cuvânt greu... în a fixa imediat soarta Italiei”¹⁰². Și fiindcă “manevra diplomatică” nu părea să aibă șanse reale de succes, Alexandru I și “consilierii săi” au încercat să aplice și în Italia stratagema ce s-a dovedit atât de benefică, la un moment dat, Rusiei, pe timpul “războiului din Germania”, anume, să provoace impresia “luptei popoarelor sub sceptrul monarhilor”, în rolul lui Stein fiind vizat, la sud de Adige, contele de Bellagarde¹⁰³. Era momentul când Rusia, în “demersul său european”, părea din nou să țină seama “mult mai puțin de calcule politice decât de sentimente și de pasiuni..., marele motiv care-l determina (în atitudini) pe împăratul Alexandru fiind, mai mereu, dorința sa de a străluci în ochii lumii ca veritabilul autor al... *contra-revoluției colosale*, ca *eliberatorul* principal al Europei și *restauratorul* prin excelență al tot ceea ce Napoleon distrusese”¹⁰⁴. Iar semnele de resuscitare a “dorinței” împăratului rus de a-și rezerva “gloria eliberării popoarelor” au reaprins speranțele unor “căzuși” de felul lui Adam Czartoryski că “strigătele de luptă ale armatelor mării curți nordice anunțau apropierea clipei mântuirii patriei lor”. Sosind la Chaumont cu prințul Radzwill (și acesta membru al Comitetului patriotic de la Varșovia), Adam Czartoryski s-a lansat în “foarte susținute solicitări”, scontate a ajunge “la

¹⁰¹ *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 603 și urm. (Nesselrode c. Lieven, Chaumont, 26 februarie/10 martie 1814, *très secrète*).

¹⁰² *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 608 și urm. (*Instruktsija Aleksandra I general-leitenantu A.D. Balashov*, Chaumont, 28 februarie/12 martie 1814).

¹⁰³ “Les journées éternellement mémorables de Leipzig ont décidé du sort de l’Europe: les peuples du Nord ont été délivrés les premiers...”; Charles de Martens, *op.cit.*, vol. II, pp. 30 și urm. (*Proclamation adressée par le comte de Bellegarde aux peuples d’Italie...*, 5 februarie 1814).

¹⁰⁴ “... Dans toute cette affaire, la Russie a beaucoup moins écouté des calculs politiques que des sentiments et des passions... Le grand motif qui déterminait l’Empereur Alexandre était toujours le désir de briller aux yeux du monde comme le véritable auteur de cette contre-révolution colosale, comme libérateur en chef de l’Europe, et le restaurateur par excellence de tout ce que Napoléon avait détruit. C’est ce besoin de gloire, et même de gloriose...”; Friedrich von Gentz, *op.cit.*, vol. I, p. 73 (Gentz c. I. Caragea, Viena, 11 aprilie 1814).

inima marelui împărat slav”, în expresii transpirând multă flaterie și, posibil simulată, naivitate, comparabile poate doar cu acelea din adresabilitatea “conducătorilor țărilor din Est eliberate în 1945 către generalismul Stalin”, preaîncrezători în litera declarațiilor de la Yalta ale Aliaților. În 1814, la Chaumont, prințul Czartoryski, fiind preocupat a evita ca soarta Poloniei să fie decisă din nou prin practica partajului și compensațiilor teritoriale “între puternicii ei vecini”, s-a erijat în exponent al “dorințelor” conaționalilor săi, prezentându-le împăratului rus “ca unicului lor sprijin”¹⁰⁵. Era formulată opinia că polonezii, “în abandonul și în extremitatea nefecirii lor”, se vedeau “în drept și animați de speranțe” să solicite “protecția” unui *suveran*, “creator al fericirii generale..., în ale cărui mâini politica a atins un caracter august, războiul însuși pierzând, sub influența sa..., din rigoare și din cruzime, scopul său fiind pacea, justiția, principiile a căror uitare cauzase atâtea rele umanității”. Se exprima încrederea în “proclamațiile reiterate ale *aliaților*, care promiteau solemn reintegrarea națiunilor în drepturile lor”, însă “cea mai deplină încredere” le era insuflată “de principiile și magnanimitatea împăratului Rusiei”, cu speranța că nu-i va abandona “bunului plac al unor străini (erau vizați germanii!) pe care limba diferită și contrastul moravurilor, caracterului și instituțiilor i-au făcut ostili (polonezilor) timp de multe secole”¹⁰⁶. Încurajat sau confirmat atitudinal de asemenea adulații, ce n-au lipsit nici chiar din partea elvețienilor¹⁰⁷, Alexandru I a întrevăzut în “a juca rolul de eliberator al popoarelor” posibilitatea de a devansa Austria și Marea Britanie în problema *păcii cu Franța*, prin simularea recunoașterii

¹⁰⁵ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 617 și urm. (A.Czartoryski c. Alexandru I, Chaumont, 7/19 martie 1814).

¹⁰⁶ “Dans les événements actuels de l’Europe... la politique a pris dans ses mains (ale împăratului rus – n.ns.) ce caractère auguste; la guerre même a perdu par votre influence, Sire, de sa rigueur et de sa cruauté. Son but évident est la paix, la justice, les principes dont l’oubli a causé tant de maux à l’humanité... S’appuyant sur les proclamations réitérées des alliés qui déclarent solennellement la réintégration des nations dans leurs droits pour but unique des efforts de toute l’Europe, mais se confiant surtout dans les principes et les sentiments magnanimes de Votre Majesté Impériale, les Polonais ont osé se flatter que sous l’égide de sa protection ils obtiendront le but unique de leurs vœux: leurs lois, leurs institutions, leur nom, l’unité et l’existence nationale... Ils vous conjurent d’un cri unanime de ne pas les abandonner à la merci des étrangers qu’une langue différente ainsi que le contraste des mœurs, du caractère et des institutions leurs a rendu hostiles depuis plusieurs siècles”; *Ibidem*, pp. 619 și urm. (A.Czartoryski c. Alexandru I, Chaumont, 7/19 martie 1814).

¹⁰⁷ *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 621 și urm. (*Nota poslannikom Rossii i Avstrii v Schweizarii I. Capodistrii i Lebzelterna provitelstvu Bernskovo kantona*, Zürich, 14/26 martie 1814).

preeminenței voinței *națiunii franceze* la a decide forma de guvernământ postnapoleoniană, stratagemă ilustrată și de enigmatica, cel puțin pe moment, “misiune a lui Pozzo di Borgo” în mediile politice supraexcitate din Hexagon¹⁰⁸. Pe firul aceleiași strategeme ne apare întrutotul explicabilă poziția cabinetului rus față de Congresul de la Châtillon, mai exact spus, insistența cu care “executivul curții de Romanov” a ținut să determine închiderea definitivă a negocierilor “cu reprezentantul lui Napoleon”; deasemenea, atitudinea rezervată, ca să nu spunem de-a dreptul refractară, a împăratului Alexandru față de “misiunea baronului de Vitrolles” la Bar-sur-Aube, unde, după “o încurajatoare întrevvedere cu Metternich”, nelipsită de ecouri în poziția adoptată de Castlereagh¹⁰⁹, “emisarul regaliștilor” a putut constata refuzul autocratului rus de a accepta “pur și simplu” un Bourbon pe tronul Franței și partener în stabilirea păcii¹¹⁰. Intuind apropierea momentului de vârf al “campaniei europene” – ofensiva asupra Parisului, acțiune trasată în detalii de “cartierul general al aliaților” la Bar-sur-Aube¹¹¹ –, împăratul Alexandru ținea mult “să intre în contact cu reprezentanți ai capitalei sau ai națiunii franceze”. În așteptarea unui factor politic francez “ce să-i inspire încredere”, Alexandru I nu putea omite din “atuurile-sale” nici “solidaritatea curților nordice”, cu posibilitatea verificării acesteia printr-un “demers în trei” asupra “chestiunii elvețiene”¹¹² sau printr-o “poziție comună” referitoare la “reglementările financiare ale războiului” (era vizată Marea Britanie)¹¹³.

Numai că, atât în direcția incitării “responsabilității națiunii franceze asupra formei de guvernământ postnapoleonienă” cât și în cea a determinării unei “poziții solidare a puterilor continentale față de Marea Britanie”, cabinetul rus și suveranul său aveau să constate că nu prea erau motive să se conteze, dincolo de imperativul “restabilirii ordinii conforme cu principiile Vechiului Regim”, pe concursul Austriei și, la rigoare, nici pe cel al Prusiei. Metternich, marcat, după propria-i mărturisire, de

¹⁰⁸ *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 612 și urm. (Pozzo di Borgo c. Alexandru I, f.l., 6/18 martie 1814).

¹⁰⁹ C.K.Webster (ed.), *British Diplomacy*, pp. 168 și urm. (Castlereagh c. Liverpool, 22 martie 1814).

¹¹⁰ Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, pp. 151 și urm.

¹¹¹ Metternich, *op.cit.*, vol. II, pp. 189-193.

¹¹² *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 637 și urm. (*Nota poslannikom Rossii, Avstriei i Prussii v Schweizarii I.Capodistriei, Lebzelterna i Chambriera deputatam schweizarskovo seima*, Zürich, 5 aprilie 1814).

¹¹³ *Ibidem*, S. I, vol. VII, pp. 600 și urm. (Nesselrode c. Castlereagh, Chaumont, 22 februarie/6 martie 1814).

apelul disperat al lui Caulaincourt de a nu lăsa *pacea* la discreția Rusiei (“Ne laissez pas à d’autres, mon prince, le soin de rendre la paix au monde!”)¹¹⁴, înțelegea să se mențină “în tandem atitudinal” cu Castlereagh, renunțând definitiv la ideea “tratativelor cu Napoleon” și folosind drept reper esențial, pentru “politica de urmat”, tratatul de la Chaumont. Actul *alianței celor patru* era, în fond, cel mai eficace instrument politic atât în direcția “înfrîngerii și eliminării lui Napoleon” cât și în cea a evitării unei *paix à la russe* asupra întregii Europe. Numai într-un asemenea înțeles al *alianței* puteau fi cenzurate “veleitățile pan-europene” ale lui Alexandru I, reaprinse sub impresia intrării sale în Paris, pe 31 martie 1814, însoțit fiind de Friedrich Willherlm III în fruntea “înălților comandanți militari ai trupelor aliate” (“frontul britanic” atingând, la 8 aprilie, orașul Toulouse)¹¹⁵. În situația creată, Napoleon, însingurat și trădat, a trebuit să subscrie, peste câteva zile, la “o abdicare fără rezerve”¹¹⁶, urmând ca, prin convenția de la Fontainebleau, din 11 aprilie 1814, *aliații* să decidă asupra condițiilor păstrării *titlului imperial* în spațiul de suveranitate al insulei Elba¹¹⁷. Era deschisă astfel calea *păcii cu Franța*, într-un moment când, în euforia victoriei, fiecare dintre *puterile aliate*, de la condiția suveranilor la cea a simplilor combatanți, se arăta atât de marcată de autoglorifiere, de supralicitare a meritelor avute în “campania antinapoleoniană”, încât nimic nu părea a mai aminti, pe moment, de asumarea unei *conduite comune*, în baza celor convenite la Chaumont. *Prima pace de la Paris* avea să constituie preludiul cel mai edificant asupra dificultăților armonizării tonalităților principalilor protagoniști ai *concertului european*.

Pentru stabilirea *păcii cu Franța*, *puterile aliate* se confruntau cu o situație ce se profila cu mult mai complicată decât se așteptaseră. Punctul nevralgic îl constituia faptul că *viitorul tratat* nu avea să fie conceput și adoptat doar în “cercul deliberativ” de la Chaumont. Actul de consacrare a *păcii* trebuia să fie negociat cu o *nouă conducere a*

¹¹⁴ Metternich, *op.cit.*, vol. II, pp. 270 și urm. (Caulaincourt c. Metternich, Doulevant, 25 martie 1814).

¹¹⁵ Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, pp. 144-145.

¹¹⁶ A.Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe, depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du Congrès de Berlin (1814-1878)*, vol. I. *La Sainte-Alliance*, Paris, f.a., p. 10.

¹¹⁷ *Ibidem*; Jacques Droz, *Histoire diplomatique de l'Europe de 1648 à 1919*, Paris, 1952, p. 268.

Franței, disputată, la nivelul cluburilor pariziene, între adepții contelui de Provence și cei ai contelui d'Artois (le Monsieur), ultimul devenit locotenent general al Regatului, dispută întreținută și de anumite intercesiuni ale unuia sau ale altuia dintre cuceritorii capitalei de pe Senna. Și toate acestea pe fondul surexcitării spiritelor francezilor resimțind din plin impresia produsă de intrarea *aliatilor* în Paris, unde nici o armată străină nu mai urmăse un traseu asemănător din timpurile eroice, simbolizate de Jeanne d'Arc¹¹⁸. Era resimțit în mod dureros comportamentul trupelor aliate, cu tot cortegiul de abuzuri și atrocități, ce aveau să țină timp de șase săptămâni, neputând fi uitat multă vreme "umilitorul orgoliu teutonic", după nouă secole de când, în viziunea de peste ani a lui Treitschke, "Othon II și-a înfipt pajurile imperiale pe coline, înmărmurind pe cei din marele oraș cu invocațiile de Aleluia! ale combatanților săi"¹¹⁹. Iar o asemenea atmosferă nu putea decât să convină veleităților lui Alexandru I de "eliberator", de "liberal-populist", după cum o proba și *declarația*, semnată împreună cu "eternul secundant Friedrich Wilhelm III", și adresată parizienilor. Act prin care "locuitorii capitalei" erau invitați să se pronunțe "liber" asupra formei de guvernământ, promițându-li-se "asigurarea liniștii" și a "vechiului teritoriu național" (în "frontierele naturale")¹²⁰. Asemenea ieșiri "liberal-populiste" din partea împăratului de Romanov au surâs intențiilor lui Talleyrand de a reveni în prim-planul scenei politice, fiind solicitat în legătură cu rezolvarea "succesiunii lui Napoleon la conducerea Franței". De la pozițiile exprimate de fiecare din "cei doi" – Talleyrand pentru dinastia de Bourbon, cu Louis XVIII rege, iar Alexandru I pentru "respectul dorințelor francezilor" – s-a putut surprinzător de lesne ajunge la soluția Restaurației "cu garanții constituționale", consacrate de *une charte octroyée*¹²¹. La 1 aprilie Senatul Franței a decis formarea guvernului provizoriu, cu Talleyrand premier, între miniștri fiind ducele Dalberg, contele Jaucourt, iar pe 2 aprilie, seara, același for legislativ, în calitate de reprezentanță națională, a

¹¹⁸ C.K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, p. 247.

¹¹⁹ Cf. Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 318.

¹²⁰ Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, pp. 162 și urm.; v. și A. Debidour, *op.cit.*, vol. I, p. 10.

¹²¹ Interesantă apare redarea discuției de Talleyrand: "Comment puis-je savoir, me dit-il (Alexandru I), que la France désire la maison de Bourbon? – Par une délibération, Sire, que je me charge de faire prendre au Sénat, et dont Votre Majesté verra immédiatement l'effet". Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, p. 164; v. și C.K. Webster (ed.), *British Diplomacy*, p. 174 (Castlereagh c. Liverpool, 4 aprilie 1814).

proclamat “*la déchéance de Napoléon et le rétablissement des Bourbons*”¹²².

Ideea referențială în conduita lui Talleyrand a fost *legitimitatea regelui de Bourbon*, situând Restaurația în *sfera politicii* și nu în cea a imaginarului efuzionist-romantic, unde Chateaubriand, persistând în “a se lepăda de cultul lui Napoleon”, a căutat să furnizeze, prin invocarea unor pagini “de trecut glorios al Dinastiei”, “*un certificat de vie*” regalității sub Louis XVIII¹²³. Ideea *legitimității regelui de Bourbon* s-a dovedit, într-adevăr, benefică în sensul readucerii vieții publice franceze “în stare de echilibru”, cel puțin momentan, precum și în cel de a scoate de sub “monitorizare externă” (erau vizate, cu precădere “intențiile intime” ale lui Alexandru I) constituirea formei de guvernământ la Paris. Ceea ce Metternich reușise în Germania, la 1813, anume, să dejoace ambițiile lui Alexandru I de “campion al eliberării popoarelor”, a reușit și Talleyrand în cazul Franței, plasând destinul patriei sale sub incidența responsabilităților naționale. Așa încât Alexandru I a trebuit să-și revină din predispozițiile de “generos eliberator” și să se conformeze rațiunilor “prozaice” ale *alianței de la Chaumont*. O conformare impusă și de relansarea “deliberărilor celor patru miniștri” (Metternich, Castlereagh, Nesselrode și Hardenberg), concretizate în *protocolul de la Paris* din 13 aprilie 1814, act ce stabilea calea procedurală a *păcii cu Franța*¹²⁴. S-a ținut a se preciza că, înainte de a începe tratativele propriu-zise cu partea franceză, “cele patru curți aliate... au convenit între ele asupra tuturor aranjamentelor... privind puterile care au format marea coaliție a Europei, pentru a nu mai fi supuse acceptării Franței...”¹²⁵. Era clar că “cei patru” intenționau să dicteze *Franței pacea*, fapt probat și de *convenția preliminară* din 23 aprilie 1814, egidată, în calitate de locotenent general al Regatului, de contele d’Artois “și fiecare din înaltele

¹²² Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, p. 164; v. și p. 261, *Appendice* (Benjamin Constant c. Talleyrand, 3 aprilie 1814).

¹²³ Albert Sorel, *op.cit.*, vol. VIII, p. 332.

¹²⁴ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, pp. 647 și urm. (*Protocole d’une conférence du 1/13 avril 1814*, Paris).

¹²⁵ “Avant de commencer à traiter avec la France on est convenu que les cours de Russie, d’Autriche, d’Angleterre et de Prusse s’entendraient entre elles sur tous les arrangements intérieurs concernant les puissances qui ont formé la grande coalition de l’Europe afin de n’avoir à présenter à l’acceptation de la France..., savoir de fixer d’abord sans l’intervention de la France les bases des arrangements entre les quatre cours”. *Ibidem*, p. 648 (punctul 4 al protocolului).

puteri aliate”, fiind semnată de Talleyrand, numit ministru de Externe de regele Louis XVIII, aflat “în drum spre Paris”, și de “plenipotențiarii celor patru”. Prin acest act, Franței i se recunoșteau frontierele de la 1 ianuarie 1792 (*ultimatum*-ul Congresului de la Châtillon le avuse în vedere pe cele din 1789!), însă i se impunea să evacueze imediat 53 de “locuri fortificate”, punând astfel partea franceză “în necesitatea de a trata... dezarmată cu învingătorii ei”¹²⁶. Începutul propriu-zis al *tratativelor* de pace a survenit la 9 mai, la câteva zile după intrarea regelui Louis XVIII “în capitala sa”. Negocierile s-au desfășurat în două comisii, una axată pe “chestiuni teritoriale”, iar cealaltă pe “aspecte financiare”. Dezbateri aprinse au avut loc în prima comisie, mai ales asupra aspectelor interferând “chestiunile continentale” și cele “coloniale”¹²⁷. Cât despre a doua comisie, discuțiile s-au focalizat asupra stingerii pretențiilor Prusiei ca Franța să fie supusă la plata unor consistente “reparații de război”, pretenții combătute de prelipotențiarii Rusiei, Austriei și Marii Britanii, pe considerentul că și Franța suporta “un regim de ocupație”, fiind secătuită de resurse¹²⁸. Dezbaterile ambelor comisii evidențiau realitatea că “problema Franței” reprezenta cea mai dură provocare pentru stabilirea “păcii în Europa”, situabilă sub auspiciile *concertului marii politici*. Prin abilitatea lui Talleyrand, la 1814 Franța a evitat să fie supusă unei *păci-dictat*.

Tratatul din 30 mai 1814 a fost încheiat “în patru reprize” de Franța cu fiecare dintre aliații de la Chaumont (textul patent al actului fiind același, diferind însă, după caz, articolele adiționale)¹²⁹. Din cuprinsul tratatului nu rezultă vreo intenție clară din partea “celor patru” de a fi permis accesiuinea Franței la *alianța generală*. Noțiunea de *concert*, în oricare accepțiune, nu apare nici în *preambul* și în nici un articol din tratat. Articolul I, sub auspicii de “paix et amitié” între

¹²⁶ Talleyrand, *op.cit.*, vol. II, pp. 175-181 (*Convention entre Son Altesse Royale Monsieur..., lieutenant général du Royaume de France, et chacune des puissances alliées, savoir: la Grande Bretagne, la Russie, l'Autriche et la Prusse*, Paris, 23 aprilie 1814; actul cuprindea 9 articole și 1 articol separat și secret); v. și A.Debidour, *op.cit.*, vol. I, p. 11.

¹²⁷ C.K.Webster (ed.), *op.cit.*, p. 183 (Castlereagh c. Liverpool, 19 mai 1814).

¹²⁸ Idem, *The Foreign Policy of Castlereagh*, pp. 273 și urm.

¹²⁹ Talleyrand, *op.cit.*, pp. 183-197 (textul patent al tratatului între Franța și Austria, cuprinzând XXXIII de articole și fiind semnat de Talleyrand și Metternich), p. 198 (*Article additionnel au traité avec l'Autriche; Article additionnel au traité avec la Russie*), pp. 198-200 (*Article additionnel au traité avec la Grande Bretagne*) și p. 201 (*Article additionnel au traité avec la Prusse*).

contractanți (câte doi), preconiza că “înaltele părți... aveau să se preocupe să mențină, nu numai între ele, ci... între toate statele Europei, buna armonie și înțelegerea atât de necesară liniștii generale”¹³⁰. Dincolo de încărcatele clauze cu referințe teritoriale detaliate, între care și cele consacrand frontierele Franței de la 1 ianuarie 1792, unele rectificări fiind impuse de “situația din teren”, punctul de vedere francez s-a putut regăsi mai ales în elaborarea articolului XXXII, considerat de Talleyrand “articolul-cheie”, după care, “într-un termen de două luni, toate puterile care au fost angajate de o parte și de alta în... război aveau să trimită plenipotențieri la Viena, pentru a regla într-un *congres general* aranjamentele care trebuiau să completeze dispozițiunile prezentului (din 30 mai) tratat”¹³¹. Era deschisă posibilitatea antrenării Franței în deliberări privind “chestiuni de interes general” (negocierile și tratatul de la Paris neocolind aspecte politico-teritoriale dincolo de “frontierele de la 1792”). Altfel spus, devenea posibilă inițierea Franței în *concertul european*. Talleyrand a sperat mult în acest sens, bazându-se pe textul tratatului, cât i-a fost în drept și în puțină să-l cunoască. Numai că într-un cu totul alt fel continuau a fi privite lucrurile de “cei patru”, care, în *preambulul la articolele separate și secrete* ale tratatului din 30 mai, articole contractate *numai de ei* și accesibile *numai lor*, se făcea precizarea că aspectele “în raport de care trebuia să rezulte un sistem de echilibru real și durabil în Europa, aveau a fi reglate la congres pe baze stabilite de puterile *aliate între ele*”¹³². Cum remarcă Talleyrand însuși, “prin tratatul de la Paris, Franța a evitat distrugerea sa totală; dar ea nu și-a reluat locul în sistemul politicii generale, rangul pe care ea era chemată să-l ocupe”¹³³. După “marea confruntare armată”, Franța ținea mult să se lanseze în *marea dispută pentru pacea europeană*. “Cei

¹³⁰ “Les hautes parties contractantes apporteront tous leurs soins à maintenir, non seulement entre elles, mais encore, autant qu’ils dépend d’elles, entre tous les Etats de l’Europe, la bonne harmonie et intelligence si nécessaire à son repos”; *Ibidem*, p. 183.

¹³¹ “Dans un délai de deux mois, toutes les puissances qui ont été engagées d’une part et d’autre dans la présente guerre enverront les plénipotentiaires à Vienne, pour régler dans un congrès général les arrangements qui doivent compléter les dispositions du présent traité”; *Ibidem*, pp. 196 și urm.

¹³² “... les rapports desquels doit résulter un système d’équilibre réel et durable en Europe, seront réglés au congrès sur les bases arrêtées par les puissances alliées entre elles...”; *Ibidem*, p. 202 (*Articles séparés et secrets au traité de Paris du 30 mai 1814*; 4 articole).

¹³³ *Ibidem*, p. 205.

patru”, recunoscându-i “frontierele de la 1792”, căutau însă să-i obstaculeze tendința de revenire la condiția de *mare putere activă*. În 31 mai, a fost reconfirmată, printr-un protocol semnat la Paris, *alianța de la Chaumont*¹³⁴. Și pentru a da semne și mai evidente despre perpetuarea aceluiași *concerto grosso di quattro*, s-a recurs la vizita suveranilor Rusiei și Prusiei, “cu miniștrii lor”, precum și a prințului Metternich, “întru reprezentarea împăratului său”, la Londra, în iunie 1814. În “urbea de pe Tamisa”, reprezentanții guvernamentali ai “celor patru” s-au angajat, printr-o “convenție suplimentară”, semnată pe 29 iunie, să mențină *sur pied* o parte din “armatele lor, în scopul de a proteja... aranjamentele” asupra cărora conveniseră la Chaumont și Paris. “Noul act” s-a impus din considerentul “că marele scop al *alianței*..., de a asigura liniștea viitoare a Europei și de a stabili un just echilibru de forțe, nu putea fi închipuit ca unul complet atins decât atunci când angajamentele privind starea de posesiune (teritorială) a diferitelor țări... aveau să fie reglate la congresul care trebuia să aibă loc în virtutea tratatului” de la Paris¹³⁵. “Convenția suplimentară” s-a și constituit în principalul rezultat al *summit*-ului din capitala britanică, unde s-au formulat anumite omagii la adresa rolului *alianței* în “campania antinapoleoniană”, dar unde s-a și putut constata că fiecare *virtuoz de instrument de mare putere europeană* se regăsea, de fapt, singur, cu interesele și aspirațiile sale.

Devenise și mai clar că dispozițiile *de concert* consacrate de tratatul de alianță de la Chaumont, dar confruntate cu “duritatea realităților” în timpul perfectării păcii cu Franța, riscau să rămână deosebit de fragile fără a fi supuse *interpretării partituri europene*. Fiindcă *pacea generală* putea rămâne doar un cuvânt în deșert fără consacrarea unei *ordini europene*. Într-un asemenea înțeles se vor fi înscris și *declarațiile aliaților către popoarele eliberate la 1814*, din cea, foarte sugestivă, hărăzită belgienilor distingându-se pasajul conform căruia “ordinea avea să renască”, recomandându-li-se “locuitorilor” să rețină *cuvântul ordine* (WACHTWOORD, cu majuscule!), fiindcă țara lor nu putea “să renască” decât “sub egida ordinii”¹³⁶. Se exersa, astfel, o

¹³⁴ *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, p. 11 (*Protokol soveshtchanija predstavitelei Rossii, Avstriei, Velikobritanii i Prussii*, Paris, 19/31 mai 1814).

¹³⁵ D'Angeberg, *op.cit.*, vol. I, p. 183.

¹³⁶ “L'ordre va renaître. Retenez ce mot d'ordre (WACHTWOORD), habitants de la Belgique. Qu'elle renaisse, cette Belgique, jadis si florissante, mais qu'elle renaisse sous l'égide de l'ordre et du repos”; *Vneshnjaja politika Rossii...*, S. I, vol. VII, p.

avancronică, pe înțelesul comun, a stabilirii *ordinii generale* sau *partiturii europene*, pretabilă *concertului marii politici*. Avancronica unei împliniri necesare, din resorturi ce au imprimat cadență și rezonanță *preludiilor concertului european*.

THE PRELUDES TO THE CONCERT OF EUROPE (III).
FROM THE "COALITION AGAINST THE NAPOLEON'S EMPIRE"
TO THE "GREAT ALLIANCE" (1813-1814)

Synopsis

The issue of the Concert of Europe reached, no lately, a specific interest among the Scholars in the field of the History of International Relations. It was advanced the opinion that Scholars would look in vain for an adequate study about the principle and the practice of the European Concert. For a better understanding of the meaning of the Concert of Europe, its origins or preludes have to be sedulously searched. In the first part this study reveals the temptation which exercised the General Peace on the acts and attitudes of the Great Powers coalised against Napoleon's Empire. In the second part, the study focuses on the approach of the Peace with France, an approach strongly disputed by Russia and Austria, the latter tried to play the card of the "mediation of a Peace with Napoleon". In this third part of the study it was of interest to be revealed the evolution of the action of Napoleon's foes, from the Continental Coalition to the Great Alliance at Chaumont in 1814, an Alliance which decided the victory and the Peace with France, deliberated under the invocation of the Concert of Europe.

558 (*Déclaration aux habitants de la Belgique*, adresată de Ducele de Saxa-Weimar, comandantul armatei reunite rusă, prusiană și saxonă în Brabant, și de generalul Bülow, comandantul corpului 3 de armată prusian).